

संपादकीय

उत्तम अनुवादकांची उपेक्षा होऊ नये

अनुवाद आणि भाषांतर करणाऱ्यांची आजवर उपेक्षा होत आली आहे, अनुवादकांना एकूण साहित्यव्यवहारात अगदी दुय्यमतिथ्यम स्थान देण्यात येते. परंतु ही अवस्था आता फार काळ टिकणार नाही अशी चिन्हे दिसत आहेत. खुद्द अनुवादकच आता संघटितरीत्या तशी मागणी करू लागले आहेत. यंदाचा साहित्यविषयक नोबेल पुरस्कार पोर्तुगीज लेखक जोझ सरमागो यांना मिळाला. त्यांच्या काही कादंबऱ्यांचा इंग्रजीत अनुवाद गिओवनी पॉटिगो यांनी केला आहे. या पुरस्कारासाठी विचारात घेतल्या गेलेल्या सरमागोच्या 'दि इयर ऑफ दि डेथ ऑफ रिकार्डो रीस' या मुख्य कादंबरीचा इंग्रजी अनुवाद गिओवनी पॉटिगो यांच्याच परिश्रमातून साकार झाला आहे. आपले नाव अनुवादक म्हणून पुस्तकाच्या चौथ्यापाचव्या पृष्ठावर बारीक अक्षरात आले आहे; आपल्या नावाचा कुठल्याही वृत्तपत्राने कुठेही उल्लेख केला नाही अशी तक्रार या अनुवादकाने पत्रकारांकडे केली. मूळ लेखकाचा उदो उदो होतो; पण अनुवादकाचे नावही कोणी घेत नाही याचे आपल्याला दुःख होते; एवढेच नव्हे तर त्याचा आपल्याला कधी कधी रागही येतो असे गिओवनी पॉटिगो यांनी म्हटले आहे. मूळ लेखक हा महत्त्वाचा आहेच, परंतु त्याच्या पुस्तकाचे दुसऱ्या भाषेत भाषांतर करण्याची प्रक्रिया ही देखील एक प्रकारे नवनिर्मितीच असते; आणि स्वतंत्र लेखनासारखीच प्रतिभा त्यासाठी लागते. तेव्हा अनुवादकाकडे तुच्छतेने वा उपेक्षेने पाहणे इष्ट नाही असे त्यांचे प्रतिपादन आहे.

इंग्लंडमधील ईस्ट ऑग्लिया युनिव्हर्सिटीमधील वाङ्मयीन अनुवाद केंद्रानेही अनुवादकांच्या महत्त्वाला मान्यता मिळवून देण्यासाठी एक मोहीमच चालवली आहे. अनुवाद हा एक स्वतंत्र कलाप्रकार असून अनुवादकाच्या अंगी असणाऱ्या प्रतिभेला समाजाने मान्यता देण्याची गरज आहे असा या केंद्राचा आग्रह आहे. ही मागणी मान्य झाली तर मोठाच गोंधळ उडेल असे काही जाणकारांचे मत आहे. बहुतेक ग्रंथ हे जागतिक पातळीवर अनुवादाच्या माध्यमातूनच जातात; आणि अनुवाद न झाला तर अनेक ग्रंथ आपापल्या भाषिक सीमेतच बंदिस्त राहतात. उमर खय्याम हा बाराव्या शतकात होऊन गेलेला कवी. त्याच्या रुबायांचा अनुवाद एडवर्ड फिट्झजेराल्ड याने एकोणिसाव्या शतकात केला. त्याने मूळ रुबायांमध्ये मुक्तपणे बदलही केले. एका दृष्टीने स्वैर व स्वच्छंद असाच त्याचा अनुवाद होता. इंग्रजी वाचकांना या अनुवादाद्वारेच उमर खय्याम हे नाव व त्याचे काव्य परिचित झाले. बाराव्या शतकातला हा पर्शियन कवी विसाव्या शतकात जगभर पोचला. अनेक भाषांत

रुबायांची भाषांतरे झाली. फिट्झजेराल्डने रुबायांचा अनुवादच केला नसता तर उमर खय्याम आजही जगाला अज्ञातच राहिला असता. एवढेच कशाला वेदवाङ्मय, रामायणमहाभारत, पंचतंत्र. वगैरेही बहुतेक भारतीयांना आज ठाऊक आहेत ते मूळ संस्कृतमधून नव्हे तर प्रादेशिक भाषांतील भाषांतरातून - हेही लक्षात घ्यायला हवे. अनुवादाशिवाय मूळ भाषेव्यतिरिक्त अन्य भाषांमध्ये कोणाही लेखककवीचे साहित्य जाऊच शकणार नाही; त्यामुळे अनुवादकाला आणि अनुवादप्रक्रियेला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे हे या केंद्राद्वारे सतत अधोरेखित केले जात आहे. मग या मागणीमुळे गोंधळ उडण्याची भीती काही जाणकारांना का वाटते? त्याचे एक सहज लक्षात येण्याजोगे कारण देण्यात येते. जोझ सरमागो यांना नोबेल पुरस्कार मिळाला; तो त्यांच्या कादंबरीचे इंग्रजी भाषांतर वाचून जर मिळाला असेल तर इंग्रजी अनुवादकाने पुरस्कारामध्ये आपल्यालाही काही वाटा मिळावा अशी अपेक्षा धरण्यात काय गैर आहे? अनुवादामुळे जर पुरस्कार मिळाला तर मूळ लेखकाने त्या पुरस्कारावर पूर्ण हक्क सांगणे न्यायनीतीला धरून होईल का? अनुवादावर आपले नाव अग्रभागी ठसठशीतपणे छापयला हवे, अशी मागणीही मग नामवंत अनुवादक करू लागतील आणि त्या मागणीला नकार देणे अवघड ठरेल. उत्तम अनुवादक मूळ कलाकृती आपल्या भाषेत आणताना केवळ शब्दाला प्रतिशब्द न देता, आपल्या भाषिक वातावरणाचीही डूब देऊन एक नवीनच कलाकृती निर्माण करित असतो. अनुवादकाचीही स्वतःची अशी शैली असते; आणि शब्दयोजना करण्याची विशिष्ट पद्धती असते. कोणतीही कल्पना एका भाषेतून दुसऱ्या भाषेत जशीच्या तशी मांडणे हे जवळजवळ अशक्यच असते. काही विशिष्ट शब्दबंध संकल्पना यांना अन्य भाषांत समर्पक पर्यायच उपलब्ध नसतात. साहजिकच, अनुवादकाला स्वतःच्या प्रज्ञेने व प्रतिभेने मूळ संकल्पनेशी सुसंवादी समांतर अशी पर्यायी भाषिक रचना करणे अपरिहार्य ठरते. आपण आपल्या भाषेतीलच मूळ लेखन वाचत आहो असा प्रत्यय जेव्हा अनुवादित पुस्तक वाचताना चोखंदळ वाचकाला येतो, तेव्हा तो अनुवाद यशस्वी असे म्हणायला हवे. तेव्हा मूळ लेखकाप्रमाणेच अनुवादकालाही त्याचे श्रेय द्यायला हवे. अनुवादकांची उपेक्षा करण्याची आपली दृष्टी बदलायला हवी. चांगल्या अनुवादकांना मानमान्यता देण्याची आपली तयारी हवी. उत्तम अनुवादासाठी सध्या फारसे पुरस्कार देण्यात येत नाहीत. अशा पुरस्कारांची संख्या वाढली पाहिजे. पीएच.डी. सारख्या पदवीसाठीही मूलभूत संशोधनाप्रमाणे उत्तम पुस्तकांच्या उत्तम अनुवादांचा विचार व्हायला हरकत नाही. अनुवादकांकडे यापुढे अधिक आत्मीयतेने आणि आदराने पहायला हवे.

साहित्य वार्ता

अरुण शौरी आणि अनिल मेहता

अरुण शौरींनी पुस्तक लिहिलं की, त्याच्या मराठी प्रकाशनाचे हक्क अनिल मेहतांनाच मिळणार हे ठरून गेलेलं आहे. कारण त्या दोघांचे संबंध आता लेखक-प्रकाशकाच्या पलीकडे गेलेले आहेत. एवढंच नव्हे तर 'फ्रीडम टू पब्लिश अॅवार्ड' स्वीकारताना शौरींनी म्हटलं होतं की, 'मला इंग्रजीपेक्षाही मराठी प्रकाशकांनी जी रॉयल्टी दिली ती इंग्रजीपेक्षाही अधिक आणि योग्य वेळी पोचवली गेली. असा हा अनिल मेहता मराठी प्रकाशक तुमच्या फेडरेशनचा देखील मॅबर आहे याचा मला अभिमान आहे.'

असं असताना मेहता अजून 'वर्शिपिंग फॉल्स गॉड'बाबत थंड कसे काय बसले आहेत? याबाबत अनिल मेहतांकडे चौकशी केली असता ते म्हणाले, 'हा अनुवाद भारती पांडे यांनी करायचा हे नक्की झालं होतं; परंतु मूळ पुस्तकाने महाराष्ट्रात जो गदारोळ उठला तो पाहून अरुण शौरीच मला म्हणाले, 'ह्या अनुवादाने आणखीनच काही तरी उद्भवण्यापेक्षा तुला मी अनुवादालाच परवानगी देत नाही.' त्यामुळे माझा नाईलाज झाला. पण केवळ मराठीपुरतीच त्यांची मनाई नाही, तर ह्या पुस्तकाचा हिंदी अनुवाद जवळजवळ झाला होता. ते काम शौरी यांनी थांबवलेच, पण काम करणाऱ्याचं नुकसान होऊ नये म्हणून झालेल्या कामाचे पैसेदेखील चुकते केले.'

'वर्शिपिंग फॉल्स गॉड'च्या अनुवादाची आता तरी शक्यता कमी आहे. मात्र ह्या पुस्तकाबाबत महाराष्ट्रातील विचारवंतांनी जे आक्षेप घेतले आहेत त्या लेखनाचं ग्रंथस्वरूपात प्रकाशन होणारं पुस्तक मराठीत येणार आहे. पण ह्या मराठी वाचकाला मुळात अरुण शौरी काय म्हणतात हे कसं काय कळणार?

—रविप्रकाश कुलकर्णी (चित्रलेखा)

मराठीतील सर्व नाटके लवकरच 'सीडी'वर

मराठी भाषेतील सर्व लिखित व अलिखित नाटके आता 'सीडी'वर उपलब्ध होणार आहेत. त्यासाठी नाट्य परिषदेचे माजी अध्यक्ष शं. ना. उर्फ दादासाहेब अंधृटकर यांनी 'नाट्यनिरूपण न्यास' स्थापन केला असून, त्याद्वारे ही नाटके 'सीडी'वर जातील.

अंधृटकर यांनी नुकताच 'नाट्यसूर्यमाला' हा ग्रंथ प्रसिद्ध करून त्यात नाट्यसंमेलनाच्या सर्व अध्यक्षांची रंगीत छायाचित्रे व माहिती दिली आहे. त्या उपक्रमातूनच स्फूर्ती घेऊन नाट्यचळवळ, नाट्यसृष्टी जिवंत ठेवण्याचा त्यांनी विडा उचलला आहे.

मराठीतील 'थोरले माधवराव' हे नाटक १८६१मध्ये प्रसिद्ध झाले. प्रसिद्ध किंवा छापील रूपात म्हणावे, असे हे पहिलेच नाटक. त्याची प्रत आजही उपलब्ध आहे.

कालांतराने कागद जीर्ण होतो म्हणून व नव्या तंत्रज्ञानाने सोय उपलब्ध केली म्हणूनच केवळ 'सीडी'ची कल्पना दादांच्या मनात आलेली नाही, तर एक न्यास स्थापून नाट्यचळवळीच्या अभ्यासकांना नाटकांचा संपूर्ण इतिहासच देण्याचा त्यांचा विचार आहे. आपल्याला कोणतीही टीका, समीक्षा, भाष्य करायचे नसून, केवळ नाटकांचा संपूर्ण पट मांडायचा आहे. 'नाट्यसूर्यमाला' हा ग्रंथ प्रसिद्ध करण्यासाठी त्यांना आर्थिक मदत करणारा त्यांचा मुलगा तुषार, त्यांचे गुरू अ. ना. भालेराव यांचा मुलगा डॉ. रा. अ. भालेराव, देवकिसन सारडा, श्रीरंग अडारकर, अच्युत फडके हे या न्यासाचे प्रमुख विश्वस्त असून, सल्लागार म्हणून ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते कुसुमाग्रज ऊर्फ वि. वा. शिरवाडकर आहेत.

'नटसम्राट' या तात्यासाहेबांच्या नाटकाने क्रांती घडविली. प्रत्येक नटाला आजही हे नाटक एकदा तरी करावेसे वाटते. हेच नाटक प्रथम 'सीडी'वर जाणार आहे. तात्यासाहेबांनी आपली सर्व नाटके अंधृटकर यांच्या हवाली केली आहेत. त्यानंतर नाटककार वसंत कानेटकर यांची नाटके 'सीडी'वर घेण्याचे या न्यासाने ठरविले आहे. सर्व संहिता जमल्यानंतर त्या 'सीडी'वर नेण्यासाठी अंधृटकर यांनी एक स्टुडिओ उभारला आहे. अभिनेत्यांनी वापरलेल्या वस्तूंचे संग्रहालय उभारण्याचीही त्यांची इच्छा आहे.

मराठी साहित्यात चांगल्या विज्ञानकथा कमी : निगवेकर

"गूढकथा याच विज्ञानकथा आहेत, असे भासविले जात असल्याने मराठी साहित्यात चांगल्या विज्ञानकथांची संख्या अल्प आहे," अशी खंत पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. अरुण निगवेकर यांनी डॉ. पंडित विद्यासागर लिखित 'सुपरक्लोन' कादंबरीचे प्रकाशन करताना व्यक्त केली. 'साप्ताहिक सकाळ'चे संपादक सदा डुम्बरे अध्यक्षस्थानी होते.

विज्ञानविषयक लेखन ही तारेवरची कसरत आहे, 'सुपरक्लोन' कादंबरीत वैज्ञानिक माहितीबरोबरच तत्त्वज्ञानाचीही जोड देण्यात आली आहे. प्रतिरूप विषयाला हात घालणारी कादंबरी मराठी विज्ञानविषयक लेखनाचा नवा कालखंड निर्माण करील. श्री. डुम्बरे म्हणाले, "या कादंबरीचा विषय ताजा, सतत चर्चिला जाणारा आहे. यामध्ये विज्ञानाबरोबरच लालित्यदेखील आहे. यामुळे या साहित्यकृतीला वाङ्मयीन मूल्य प्राप्त झाले आहे." डॉ. विद्यासागर म्हणाले, "विज्ञानविषयक कादंबऱ्यांमध्ये विज्ञान हे कादंबरीचा भाग म्हणून यायला हवे; मात्र विज्ञानाचा पाया कोठे ढासळता कामा नये, यासाठी विज्ञान हे डोळसपणे शिकावयास हवे." सन पब्लिकेशनचे प्रकाशक नाना जोशी यांनी आभार मानले.

कृतीसाठी उद्युक्त करण्याचे गीतेत सामर्थ्य

समाजाला कृतीसाठी उद्युक्त करण्याचे सामर्थ्य भगवद्गीतेत आजही आहे, असे प्रतिपादन कुलगुरू डॉ. अरुण निगवेकर यांनी डॉ. शंकर अभ्यंकर यांच्या 'गीतासागर' या

टीकाग्रंथाचे प्रकाशन करताना म्हटले.

गीतेच्या नित्यनूतनपणातच तिचे मोठेपण दडले आहे, “हा ग्रंथ म्हणजे समाजाला मिळालेली मुक्तीची सनद आहे. भगवद्गीता जीवनाकडे आशेने पाहण्यास शिकविते. सर्व भूतांच्या अंतर्गामी परमेश्वराचे वास्तव्य आहे असे ती म्हणते. बदलणाऱ्या समाजाची भूक भागविण्याचे सामर्थ्य गीतेत आहे.”

स्वामी वरदानंद भारती म्हणाले, “संतांचे वाङ्मय समजण्यासाठी त्याची अनुभूती यावी लागते. सध्या वातावरण प्रतिकूल आहे. मन प्रसन्न राहण्यासाठी भगवद्गीतेचे वाचन आवश्यक आहे.

डॉ. अभ्यंकर म्हणाले, “भगवद्गीता हे सर्व शास्त्रांचे शास्त्र आणि कलांची कला आहे. सगुणावताराची कल्पना हे गीतेचे वैशिष्ट्य आहे. ज्ञान व कर्म यांचा अलौकिक संगम गीतेत आढळतो. निष्काम कर्मयोग ही गीतेने जगाला दिलेली सर्वश्रेष्ठ देणगी आहे.”

‘माझे रामायण’कार तुळजापूरकरांचा ५०वा स्मृतिदिन

जुन्या पिढीतील वकील दत्तो अप्पाजी तुळजापूरकर यांच्या ‘माझे रामायण’ या कादंबरीतून तत्कालीन चालीरीती व आचारविचारांचे दर्शन होते, असे मत त्यांच्या पत्रासाठ्या स्मृतिदिनानिमित्त आयोजित केलेल्या कार्यक्रमात ज्येष्ठ विचारवंत बाळासाहेब भारदे यांनी व्यक्त केले. महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. द. मा. मिरासदार अध्यक्षस्थानी होते. या वेळी राज्य मराठी विकास संस्थेच्या अध्यक्षा डॉ. सरोजिनी वैद्य व निवृत्त न्यायाधीश प्रतापराव बेहेरे उपस्थित होते. श्री. भारदे म्हणाले, “माझे रामायण ही कादंबरी रूढी-कल्पनांवर प्रहार करण्याच्या उद्देशाने लिहिलेली असून, त्यामधून तत्कालीन चालीरीती व आचारविचार यांचे दर्शन होते, तसेच कौटुंबिक व सामाजिक समतेचा दृष्टिकोनही दिसतो.”

सासणे, गवस, लोटलीकर हे दमाणी पुरस्काराचे मानकरी

मराठी साहित्यात प्रतिष्ठेच्या मानल्या गेलेल्या दमाणी साहित्य पुरस्कारांचे १९९८चे मानकरी पुरस्कार समितीचे संयोजक व कवी रामदास फुटाणे यांनी जाहीर केले.

दमाणी साहित्य पुरस्कारांचे हे दहावे वर्ष असून, या वर्षात श्री. भरत सासणे यांची ‘अनर्थ’ ही साहित्यकृती, श्री. राजन गवस यांची ‘तणकट’ आणि श्री. सुदेश लोटलीकर यांचा काव्यसंग्रह ‘अवतरण’ पुरस्कारप्राप्त ठरला आहे. निवड समितीचे सदस्य वसंत एकबोटे, कवी दत्ता हलसगीकर, लक्ष्मीनारायण बोल्ली आणि प्रा. चंद्रभूषण कुलश्रेष्ठ याप्रसंगी उपस्थित होते. रोख पंधरा हजार एक रुपये, मानचिन्ह, शाल, श्रीफल असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

प्रा. कापडणीस यांना वरेरकर अनुवाद पुरस्कार

पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाच्या सासवड येथील वाघीरे महाविद्यालयातील हिंदीचे प्राध्यापक व विभाग प्रमुख प्रा. पांडुरंग कापडणीस यांना ‘महाराष्ट्र राज्य हिंदी साहित्य अकादमी’चा यंदाचा ‘मामा वरेरकर अनुवाद पुरस्कार’ (रुपये पंधरा हजार) ‘नारायण सुर्वे की कविता’ या अनुवादित पुस्तकाबद्दल जाहीर झाला आहे.

प्रा. शेळके यांना बोरा ग्रामीण साहित्य पुरस्कार

कोपरगाव येथील शांतिलाल शिवलाल बोरा चॅरिटेबल ट्रस्टचा बोरा ग्रामीण साहित्य पुरस्कार जुन्नर येथील प्रा. भास्कर शेळके यांच्या ‘मराठी कादंबरीतील प्रादेशिकता’ या संशोधनात्मक ग्रंथास देण्यात आल्याचे विश्वस्त गोकुळचंद बोरा यांनी सांगितले.

१५०१ रुपयांचा हा पुरस्कार सात डिसेंबर रोजी के. बी. रोहमारे यांच्या प्रथम स्मृतिदिनानिमित्त डॉ. आनंद यादव व डॉ. नागनाथ कोतापल्ले यांच्या हस्ते देण्यात आला.

अरुण हरकारे यांच्या ५०व्या कादंबरीचे प्रकाशन

लोकप्रिय लेखक अरुण हरकारे यांच्या कृतघ्न या पत्रासाठ्या कादंबरीचे प्रकाशन विख्यात नाटककार शं. ना. नवरे यांच्या हस्ते सुप्रसिद्ध समीक्षक शंकर सारडा यांच्या अध्यक्षतेखाली पुणे येथे मराठी साहित्य परिषदेच्या सभागृहात झाले. दैनिक लोकसत्ताचे पुरवणी संयोजक सुधीर जोगळेकर हेही यावेळी प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. ‘क’च्या बाराखडीतील नावे कादंबऱ्यांना देण्याचा हरकारे यांचा कटाक्ष आहे. लोकप्रिय पुस्तकांची समीक्षक दखल घेत नाहीत याबद्दल शंकर सारडा यांनी खंत व्यक्त केली.

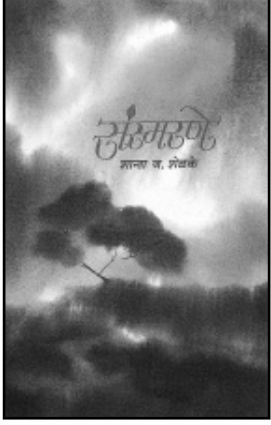
बाबा कदम यांची ७४वी कादंबरी : वैभवी

सुप्रसिद्ध कादंबरीकार बाबा कदम यांची वैभवी ही ७४वी कादंबरी दिलीपराज प्रकाशनतर्फे नुकतीच प्रसिद्ध झाली.

शब्द मनातले

कवी अतुल व्यं. देशमुख यांच्या कवितांच्या संग्रह ग्रंथविशेष प्रकाशन, सातारा यांच्यातर्फे प्रसिद्ध झाला असून त्याचे प्रकाशन प्रा. रा. ग. जाधव यांच्या हस्ते झाले. डॉ. सौ. माधवी वैद्य व शंकर सारडा हे यावेळी प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. कविवर्य बा. भ. बोरकर यांच्या स्मृतिदिनानिमित्त त्यांचे जामात आप्पासाहेब वज्रम व नात लीना भट यांनी बोरकरांच्या बोरकरांच्या कविता वाचून दाखवल्या. कवितेचे समग्र भान असलेला कवी म्हणून माधवी वैद्य यांनी देशमुखांचा गौरव केला.

पुस्तक परिचय

शांता शैळके यांच्या समृद्ध
श्रावजीवनाशी वाचकांना
सलगी साधू देणारा लेखसंग्रह

संस्मरणे

शांता शैळके

शां

ता शैळके यांच्या 'संस्मरणे' या पुस्तकातील आठवणींचा खजिना सर्वांत जास्त वाचकांना दिपवून टाकील तो त्यांच्या कमालीच्या नितळ आत्मीय शैलीमुळे! शांताबाई प्रत्यक्ष आपल्याशी मोकळेपणाने बोलत आहेत, आपल्या अंतरीच्या सुखदुःखात आपल्याला जीवाभावाच्या मित्राप्रमाणे सामील करून घेत आहेत, आपल्याशी बरोबरीच्या नात्याने संवाद साधत आहेत असे वाचकाला पानोपानी वाटत राहते; आणि त्या सलगीची भूलही पडते.

या पुस्तकात शांताबाईंनी आपल्या वाचनाच्या वेडाबद्दल सांगितले आहे; आपल्या घरच्या पुस्तक संग्रहाबद्दल सांगितले आहे. नाट्यवेडाबद्दल, स्त्रियांच्या ओव्या - लोकगीते - गाणी यांच्याबद्दल सांगितले आहे. आपल्या पाठांतराच्या शक्तीचे अनेक दाखले देऊन वाचकांना चकित करून सोडण्याचा विडाच त्यांनी उचलला आहे. कादंबरी या प्रकारात थोडीफार प्रयोगशीलता दाखवूनही हा एक आपल्याला न जमलेला वाङ्मय प्रकार आहे याची कबुली दिली आहे. काव्याचा अनुवाद करताना जो आनंद मिळाला त्याचेही काही नमुने दिले आहेत. चिनी कविता आणि जपानी हायकू यांचे अनुवाद करताना कोणकोणत्या अडचणी आल्या यांचीही माहिती दिली आहे.

'हिमवर्षाव ही चॅंग वू चिएन या चिनी कवीची कविता शांताबाईंनी तिचा अनुवाद असा केला आहे.

मी तुला दिलेला लालभडक गुलाब
तू खुशाल धुळीत पडू दिलास
मी तो उचलला
आता तो पांढराफटक दिसत होता
त्या एका निमिषात
आपल्या प्रीतीवर हिमवर्षाव झाला होता.

लालभडक गुलाबाद्वारे प्रेमाची दिलेली हाक प्रियकरणे नाकारली आणि तो गुलाब खाली जमिनीवर टाकला. या त्याच्या नकारात्मक भूमिकेवर निसर्गानेही जणू हिमवर्षाव करून शिवकामोर्तब केले. त्या फुलाला पांढरेफटक रूप देऊन. 'पांढऱ्या कपाळाची' हा संकेतही येथे भारतीय पार्श्वभूमीवर आणखी एक अर्थाचा पदर या शब्दयोजनेला देऊन जातो.

हायकू तीन ओळींचा असतो. शांताबाईंनी त्यांचे अनुवाद करताना कधी कधी चार ओळीही वापरल्या. उदा. एकेक नमुना बघायला हरकत नाही.

चार ओळी :

वेड भरविले कसले चंद्रा
शेजाऱ्याच्या उरी?
खुळा रात्रभर बसला होता
वाजवीत बासरी!

तीन ओळी :

ही पृथ्वी, एक दवाचा थेंब
म्हणतात, गोष्ट असेलही खरी
पण तरी - पण तरी -

ज्ञानेश्वरांची एक ओवीही त्यांना हायकूसारखी वाटते. तीही त्यांनी दिली आहे.

कमळावर भ्रमर
पाय ठेवती हळूवार
कुचंबैल केसर इया शंका ॥

अनुवाद करताना अनेक प्रश्न त्यांना पडतात. अडचणी जाणवतात. त्याबद्दल त्या म्हणतात: "अनुवाद शब्दशः करावा की भावानुवाद करावा? कधी कधी शब्दशः अनुवाद करण्यापेक्षा मूळ कवितेचा आत्मा (स्फिरिट) शब्दांतून व्यक्त करणे जास्त आवश्यक असते. आपण आपल्या भाषासरणीत पक्के रुजलेले असतो. वेगळ्या भाषेतील कविता मराठीत अनुवादित करताना आपली भाषा मोडणे आवश्यक ठरते. पण हे नेहमी जमतेच असे नाही. संस्कृतमधील समासप्राचुर्यामुळे थोड्या जागेत खूप काही सांगितलेले असते. मराठीत त्या

वृत्तात तेवढा आशय आणणेच शक्य नाही. मेघदूतसारख्या काव्याचा समश्लोकी अनुवाद करणे जवळजवळ अशक्यच आहे. अनुवाद का करावेसे वाटतात? कधी कधी मूळ कविता अगदी आपलीच वाटते. मनात येते, अरे, हे तर सारे माझेच! मलाच ते सुचायला हवे होते. कसे बरे सुचले नाही? मग ती खंत निवारण्यासाठी त्या कवितेचा मराठीत अनुवाद करावा. असे वाटते. प्रसंगी त्या कवितेत आपले स्वतःचेही आपण खूप घालतो. मग तो मुक्त किंवा स्वैर भावानुवाद होतो.” (७०)

आपल्या काही कवितांच्या जन्मकथाही त्या सांगतात. नॅशनल जिऑग्रॉफिक हे मासिक चाळताना गडद निळा समुद्र आणि त्यातून वर आलेले हिरवेगार वनराईने नटलेले एक देखणे चिमुकले बेट असे चित्र त्यांना दिसते. त्या मंत्रमुग्ध होतात. आपण त्या बेटावर उभ्या आहोत असे त्यांना वाटते. आणि एकदम कवितेच्या ओळी सुचतात. (समुद्र गंध). (१०६)

निळा निळा समुद्र आणि बेट पाचुचे मध्ये
तिथेच मी, तिथेच मी, मनात कोणिसे वदे
उभा समोर वृद्ध माड हालवीत झावळी
जळात गाई अप्सरा उदास धून सावळी!
पुराण शिंपल्यामधून गाज तीच ये पुन्हा
तळात खोल जागल्या अनंत जन्मिच्या खुणा
रितेच हात राहिले स्मृती कितीक वेचुनी
निळा निळा समुद्र गूढ मिटुनी जाय लोचनी

कविता अशा प्रकारे चित्रे पाहून सुचतात, विशिष्ट स्थळे पाहून सुचतात, काही व्यक्तींमुळे सुचतात. कवितेवरूनही सुचतात. प्रतिमांवरून सुचतात. माणसामाणसातले तुटलेले संबंध, परस्परांशी जवळीक साधताना येणारे अपयश – शब्द व स्पर्श यांच्या मर्यादा – या सर्वांमुळेही कविता सुचतात. पूर्वी आपल्या कविता वर्णनपर, स्पष्टीकरणात्मक असत, आता त्या प्रतिमेच्या आश्रयाने निर्माण होतात असे त्या म्हणतात. (११३) “परंतु प्रत्यक्ष निर्मितीचा भाग बराचसा अहेतुक आणि गूढातच गुरफटलेला असतो” असेही त्यांना वाटते. अनेक कविता व गीते अर्धवट सुचतात आणि मनाच्या कुठल्यातरी कोपऱ्यात पडून राहतात. त्या पूर्ण कधी होतील – हे कळत नाही. त्यांची साद पुन्हा कधी येते याची केवळ वाट बघायची असते” असे त्यांना वाटते. (११५)

‘घोडेगाव’ या गावी त्यांचे आजोबा सबरजिस्ट्रार होते. त्या गावातले आपले घर, आपले शेजारी, नायकांच्या घरची पुस्तके, उंच धिप्पाड, टोप पदरी लुगडे नेसलेली हौसा मावशी, (मुली आहेत पण मुलगा नाही हे तिचे दुःख), घोडेगावातली शेवटची दिवाळी या सर्वांच्या आठवणी सांगून शांताबाई म्हणतात, “एखाद्या सुंदर स्वप्नासारखे घोडेगाव

माझ्या आयुष्यात आले आणि स्वप्नासारखेच ते पुन्हा अदृश्य झाले.” (१२५)

याशिवाय कथाकार य. गो. जोशी, गीतकार ग. दि. माडगूळकर, कवी माधव ज्यूलियन, शशिकांत पुनर्वसू, भा. रा. तांबे यांची कविता, लिव उलमनचे आत्मकथन (चेंजिंग) यांच्यावरही शांताबाईंनी भरभरून लिहिले आहे. आपल्यात आणि माधव ज्यूलियन यांच्या वयात खूप अंतर आहे, आणि माधव ज्यूलियन यांना आपण प्रत्यक्ष पाहिलेले नाही असे सांगूनही शांताबाई त्यांच्याबद्दल वाटणारे ममत्व प्रकट करतात. “त्यांच्या काव्यात्म, तडफदार, मानी व्यक्तिमत्त्वाचे एक सुंदर अपार्थिव चित्र मनात तयार झाले. ते चित्र अजूनही अभंग, निर्मळ, अकलंकित आहे. तरुण, स्वप्राळ, भावुक वयात माधव ज्यूलियन हे मला निःसंकोच प्रीतीचा निर्भय आविष्कार करणाऱ्या, स्त्रियांचा कैवार घेणाऱ्या, अन्यायाविरुद्ध तडफेने झुंजणाऱ्या एखाद्या मध्ययुगीन शूर शिलेदारासारखे वाटत, आज मला ते तसे वाटत नाहीत... आजचा शब्द वापरायचा तर ते त्यांच्या काळातले आउटसायडर होते; त्यांचे हे रूप मला विशेष आवडते, जवळचेही वाटते... आजही त्यांच्या कविता मी वाचते. जुन्या धुंदीचा, ध्येयवादाचा, स्वप्नरंजनाचा आनंद अनुभवते.” (५७)

‘साहित्य आणि नीतिमत्ता’ या लेखात शांताबाई कलावंतांच्या नैतिक अनैतिकतेचे निकष वेगळे आहेत असे म्हणून नैतिक व लैंगिक प्रमादांपेक्षा त्याचे चारित्र्य त्या कलात्मक निकषांवर ठरवणे योग्य असे प्रतिपादन करतात. सर्जनाची उर्मी, तीव्र कल्पनाशक्ती यामुळे त्यांच्या काही शारीर गरजा इतरांपेक्षा अधिक मोठ्या असतात याची निदान जाणीव ठेवणे तरी आवश्यक आहे. शारीर गोष्टीशी निगडित असणाऱ्या आपल्या नीतिकल्पना या कालसापेक्ष, परिवर्तनशील असतात. त्यामुळे त्यावरून कलावंतांचे चारित्र्य जोखणे योग्य नाही. साहित्यनिष्ठा आणि कलेची अव्यभिचारी साधना या गोष्टी त्यांच्या लैंगिक प्रमादापेक्षा श्रेष्ठ मानायला हव्या असा त्यांच्या प्रतिपादनाचा आशय आहे. (३८-३९)

महात्मा गांधीजींची आपल्या बालमनात निर्माण झालेली तेजोमूर्ती पुढे प्रसंगानुरूप कशी अधिकाधिक तेजस्वी होत गेली आणि त्यांच्या हत्येने विलक्षण व्याकुळ मनःस्थिती झाली, त्याचा हृदयस्पर्शी आलेख ‘गांधीजी माझे, माझ्यापुरते’ या लेखात शांताबाईंनी काढला आहे.

एकूणच शांताबाईंच्या भावविश्वाशी वाचकांना जवळीक साधू देणारा हा सगळा ऐवज आहे.

संस्मरणे, पृष्ठे १४०, ऐंशी रुपये

‘मेहता मराठी ग्रंथजगत’चे सभासद व्हा व
खरेदीवर ५% अधिक सूट मिळवा.

जाईन.”

–शेवटी रूपाची रवानगी ट्रीटमेंटसाठी जवळच्या हॉस्पिटलमध्ये केली जाते. तेथील वातावरण, इतर रुग्ण, वॉर्डबॉर्डिंग, परिचारिका, डॉक्टर्सची मनोवृत्ती – या सर्वांची यथास्थित वर्णने कादंबरीत येत राहतात. एकदा रूपा तेथून पळून घराकडे जाते. पण घराला कुलूप असते. तोरलकडे ती जाते. पण तोरल तिला ओळखत नाही. शैलेशचा मुंबईचा पत्ता मात्र देते. तोरल तिला सांगते, “शैलेशभाईच्या पत्नी रूपाभाभी अपघातात वारल्या. उंच डोंगरावरून बस खाली दरीत फेकली गेली. आणि पेटली. रूपाभाभी त्यात जळून खाक झाली. त्यांचा मुलगा यश सारखी आठवण काढून झुरायचा.. शेवटी हे गाव सोडून सर्वजण मुंबईला गेले. रूपाभाभी मला वहिनीसारख्याच होत्या. शेवटचं बघायलाही मिळालं नाही हो.”

–रूपा तेथून सराफ बाजारात जाते. आपले मंगळसूत्र विकते. हॉटेलात जाऊन थोडेसे खाते आणि एका गेस्ट हाऊसमध्ये खोली घेते. कुसुम असे नाव रजिस्टरवर लिहिते. रात्री एक माणूस तिच्या खोलीचे दार वाजवतो. खिशातून नोट काढून दाखवतो. ती आरडाओरडा करते. पोलिस येतात. तिची रवानगी पुन्हा दुसऱ्या हॉस्पिटलमध्ये होते.

लहानशा खेड्यालगतच्या नदीकाठच्या त्या हॉस्पिटलमध्ये तिला सखी, अमीना, परवेझ, छोटूकाका, अब्दुलपठाण, मनुदादा, भिका – अशांचा सहवास लाभतो. त्या प्रत्येकाची कहाणी म्हटले तर एकसुरी, म्हटले तर वेगळी. सिस्टर जेसिका तिला सांगते, “तुझ्या अंतःकरणात दिवा लाव. कितीही भयंकर वादळ झालं तो दिवा विझत नाही.”

“माझ्या अंतःकरणात तर वणवा पेटलाय.” रूपा तिला सांगते. रूपा तेथील त्या वातावरणाला कंटाळते. एक दिवस पुन्हा तेथून ती पळ काढते. पुन्हा नव्या हॉस्पिटलमध्ये ती जाते. आठदहा वर्षांची मुलगी मीरा तेथे येते. ती तिला आपल्या झोपडपट्टीत येण्याचे आमंत्रण देते. येथे रूपाचे नाव सावित्री म्हणून नोंदवले जाते. डॉ. मधुभाई स्वतः एकेकाळचे कुष्ठरोगी. पुढे कुष्ठसेवेतच त्यांनी स्वतःला झोकून दिले. त्यांना मही नदीजवळ जमीन मिळते. ते तेथे आश्रम काढतात. त्या आश्रमात रूपा दाखल होते.

तेथील सुधाबेनना ती विचारते, “का म्हणून या वेदना? का हा एकाकीपणा? पृथ्वीवरल्या पीडा, दुःख, आजार का म्हणून? का म्हणून ईश्वरानं मानव जातीला हा शाप दिलाय?” हाच प्रश्न तिने शैलेशला विचारला होता. तोच आज ती पुन्हा सुधाबेनना विचारत असते.

सुधाबेन उत्तर देते, “एक दिवस तुला या प्रश्नाचे उत्तर मिळेल. जो प्रश्न विचारतो त्याला उत्तरं मिळतात. हे लक्षात ठेव. प्रश्न पडणं हीच ईश्वराच्या शोधाची सुरुवात आहे. तुझे स्वतःसाठी वाहिलेले अश्रू त्याच्या चरणावर भक्तिभावाने अर्पण करून टाक. स्वतःला पूर्णपणे विसरून जाशील तेव्हाच तुला स्वतःचे खरे अस्तित्व जाणवेल. तेव्हा तुझे कुठलेच

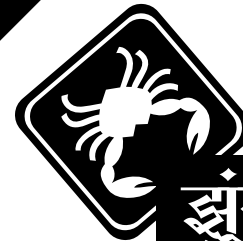
दुःख उरणार नाही.”

श्रममंदिराच्या त्या आश्रमीय वसाहतीत रूपाला एकदा एका शिबिरासाठी गेलेल्या मीराचे पत्र येते. एका नृत्याच्या कार्यक्रमात मीराला बक्षीस मिळते. आणि एके दिवशी अनूप व मारिया त्या आश्रमात तरुण यशला घेऊन येतात...” घरून पळून गेल्यावर मी आणि मारिया अरब देशात गेलो. खूप पैसे मिळवले. परत भारतात आलो. तुम्हांला खूप खूप शोधलं. आता घरी चला... तुमचं सगळं तुम्हाला परत देतो... तुमची मातीमोल झालेली आयुष्याची वर्ष... ती मात्र परत देता येणार नाहीत.” असे अनूप रूपाला सांगतो.

“माझ्या मीराला येथून घेऊन जा... मारिया तिलाही यशसारखं पोटाशी धरील. या अनाथ मुलीला प्रेम द्या.. मी ही येईन ना कधीतरी! या पृथ्वीच्या कुठल्यातरी कोपऱ्यात आपलं असं एक घर आहे आणि तिथं कुणीतरी आपली वाट बघतंय – याहून मोठं भाग्य ते काय?...”

अशी चटका लावणारी ही कहाणी. रूपाची ही हकीकत प्रथम श्रममंदिराच्या मासिकात कथेच्या रूपाने वर्षा अडालजा यांनी प्रसिद्ध केली. ‘हरि मने आपो एकादी एंधाणी’ हे तिचे नाव. ती वाचून आश्रमाकडे देणग्यांचा ओघ सुरू झाला. त्या कथेने आश्रमाला मोठी मदत मिळवून दिली. पुढे या कथेवर टेलिफिल्मही निघाली. बडोद्याजवळच्या श्रममंदिरातच सर्व तिचे चित्रीकरण झाले. संगीतकार गौरांग व्यास, कविता कृष्णमूर्ती व जयदीप स्वादिया यांनी करसनदास माणेकचं संपूर्ण भजन ‘हरि मने आपो एकादी एंधाणी’ हे म्हटले. पुढे आश्रमवासीयांना पुनःपुन्हा भेटून त्यांच्या कहाण्या ऐकून वर्षा अडालजा यांनी त्या कथेला कादंबरीचे रूप दिले. रूपाची ही कहाणी – कुठेतरी कोणीतरी आपली वाट पाहत आहे ही माणसाची आंतरिक गरज अधोरेखित करते. अंतःकरण हेलावून टाकते.

अणसार, पृष्ठे २८४, एकशेऐंशी रुपये

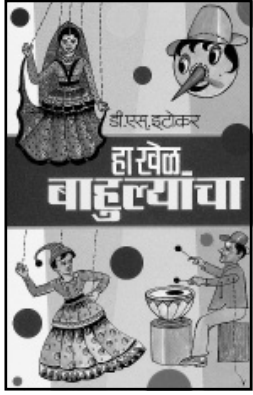

कॅन्सरसारख्या दुर्धर व्याधीशी ज्यांनी जिद्दीनं झुंज दिली आणि त्याला नमवलं अशा झुंजार रुग्णांच्या सत्यकथांचा संग्रह.

झुंज कॅन्सरशी !

अनुवाद : डॉ. द. कृ. गोसावी

पृष्ठे : ११२ / किंमत : ६० रु.

बाहुल्यांची निर्मिती व
कळसूत्री बाहुल्यांचा खेळ
याचा नाट्यपूर्ण परिचय

हा खेळ बाहुल्यांचा

डी. एस्. इटोकर

‘हा

खेळ बाहुल्यांचा’ या पुस्तकाचे वैशिष्ट्य म्हणजे यात भातुकलीच्या बाहुलीपासून ते कळसूत्री बाहुल्यांपर्यंत वेगवेगळ्या प्रकारच्या बाहुल्या कशा तयार कराव्या याचे रहस्यच उघड केले गेले आहे.

बाहुल्या म्हणजे केवळ मुलाची वा मुलीची चिटुकली प्रतिकृती नव्हे; डोलणारी बाहुली, कापडी बाहुली, बसणारा बाहुला, दोऱ्याच्या हालचालीप्रमाणे हलणारी बाहुली एवढ्यापुरतेच बाहुल्यांचे जग मर्यादित नाही. कसरत करणारा विदूषक, झोका देणारी आई, पाळण्यात बसलेले बाळ, कुस्ती खेळणारे पैलवान, डोक्यावर भारा घेतलेली शेतकरी बाई, दही घुसळणारी बाहुली, टोपली बनवणारी बाहुली, वगैरे विविध कृती आणि हालचाल करणाऱ्या बाहुल्याही करता येतात. त्याचबरोबर चोच हलवणारा पक्षी, झोका घेणारा पोपट, उडणारा पक्षी, दौड मारणारा घोडा, डोलणारा बगळा, उभे राहणारे हरीण, ससा, मांजर, घोडा, बगळा, वगैरे पशुपक्ष्यांच्या प्रतिकृतीही बाहुल्यांमध्येच गणल्या जातात. या सर्वांची निर्मिती आपण घरच्याघरी करू शकतो असे देवीदास इटोकर यांचे मत आहे; आणि या सर्व गोष्टी आपण कशा कराव्या याची तांत्रिक माहिती या पुस्तकात त्यांनी दिली आहे.

सोप्याकडून कठिणाकडे या पद्धतीने बाहुल्यांची निर्मिती, त्यांनी कपडे करणे, त्यांना रंगवणे, सजवणे, हालचाली करण्याच्या दृष्टीने त्यात योजना करणे, बाहुलीच्या सांध्यांना दोरे बांधणे, या सर्व टप्प्यांची विस्ताराने चर्चा केलेली आहे. त्यामुळे मुलेमुली, गृहिणी व शिक्षक या सर्वांना या विषयात रस घेता येईल आणि आपली स्वतःचीच बाहुल्यांची दुनिया निर्माण करता येईल. शिक्षक ही कला विद्यार्थ्यांना देऊ शकतील तर गृहिणी व मुले घरीच बाहुल्या तयार करून त्यांची विक्री करून चार पैसेही मिळवू शकतील.

मासिकातील किंवा वृत्तपत्रातील चित्र कापून पुढ्यावर डकवून खाली एक

सेंटिमीटर जागा ठेवा. खालच्या एक सेंटिमीटर पट्टीला मधोमध उभा काप द्या. पट्टीचा एक भाग पुढील बाजूला व दुसरा मागील बाजूला वाकवा. म्हणजे बाहुली उभी राहू शकेल. त्या पट्ट्या जाड टोकळ्यावर चिकटवा. त्यामुळे ही बाहुली न पडता कोठेही उभी राहू शकते. अशा चित्रांच्या बाहुल्या करणे हा प्रकार मुलामुलींना अगदी सहज जमू शकेल. कापलेली चित्रे, पुढ्या, टोकळा आणि फेव्हिकोल एवढेच साहित्य त्यासाठी लागते. या चित्राला पार्श्वभूमी काढता येईल. त्रिमिती चित्राचे स्वरूप त्याला देता येईल. मुलासोबत धावणारा कुत्रा, ससा आणि कासव यासारख्या गोष्टीही चित्ररूपाने दाखवता येतील. पक्ष्यांच्या व प्राण्यांच्या बाहुल्याही तयार करता येतील.

कापूस किंवा भुसा भरलेल्या मोठ्या कापडी बाहुल्यांशी खेळणे मुलांना आवडते. त्या नरम असल्याने टोचत, खरचटत नाहीत.

सेंच्युरी पेपरवर मांजर, ससा, हत्ती, कुत्रा इ. डौलदार आकृत्या काढून त्या कापून घ्या. टर्किश टॉवेल किंवा अन्य मऊ कापड दुहेरी करून टेबलावर पसरून ठेवा. त्या घडीवर ती आकृती गिरवून घ्या. आणि त्या आखलेल्या रेषेवर दुहेरी शिलाई करा. उदा. मांजराची बाहुली असेल तर मानेच्या मागील भाग मात्र थोडासा न शिवता मोकळा ठेवा. कारण तेथून कापूस भरावा लागतो. शिलाई मारलेल्या रेषेपासून एक सेंटिमीटर अंतर सोडून कापड कापून घ्या. शिवलेली आकृती मानेच्या उघड्या भागातून उलटी करा. मानेच्या उघड्या भागातून कापूस भरा. प्रथम पायात कापूस पेन्सिलीने दाबून नीट भरा. नंतर धड, नंतर हात, डोक्यातील कान, डोके आणि शेवटी मान यात कापूस भरून मानेच्या मागील बाजूस सुई दोऱ्याने सफाईदारपणे शिवून घ्या, नंतर मांजराचे नाक, डोळे, तोंड हे रंगीत रेशमाने भरा. डोळ्यांच्या ठिकाणी काचेचे डोळे लावा. गळ्यात रिबन बांधा. हवे ते या मांजराचे मग लाड करा.

कळसूत्री बाहुल्यांचे हात बाहुली, काठी बाहुली, छाया बाहुली, सूत्र (दोऱ्याची) बाहुली असे चार प्रकार पडतात. हात बाहुलीचे डोके पोकळ, हलक्या वजनाचे असते. धडाचा भाग म्हणून झगा किंवा अंगरखा असून त्याच्या दोन्ही बाजूंना हाताचे पोकळ पंजे सोडलेले असतात. झग्याच्या आत खालून हात घालून मानेच्या पोकळीत तर्जनी, बाहुलीच्या एका पंजात अंगठा आणि दुसऱ्या पंजात मधले बोट फसवावे लागते. बाकीची दोन बोटे मिटून घ्यावी लागतात. दोन हात व डोके यांच्या सहाय्याने हालचाली कराव्या लागतात.

बाहुल्यांची डोकी कागदाचा लगदा, शेण, भुसा, प्लॅस्टर ऑफ पॅरिस यांच्या सहाय्याने बनवता येतात. नारळाच्या करवंटीचाही उपयोग करता येतो. बाहुल्यांचे डोके रंगवणे हेही एक तंत्र असते. बाहुल्यांच्या स्वभावाप्रमाणे रंग निवडून घेणे कौशल्यपूर्ण असते. शांत स्वभाव (पिवळट गुलाबी), तिरसट स्वभाव (हिरवा रंग), उग्र व रागीट स्वभाव (लालसर छटा), दुष्टपणा (काळसर तपकिरी) असे भाव दाखवण्यासाठी ती ती

रंगसंगती उपयुक्त ठरते. बाहुलीच्या डोक्यावर केस दाखवण्यासाठी वुलन वगैरेचा उपयोग केला जातो.

बाहुलीसाठी झगा कसा शिवावा याचेही मार्गदर्शन करण्यात आले आहे. बाहुल्यांचा खेळ करण्यासाठी योग्य ती पटकथा तयार करावी लागते. ती कशी रचता येईल याच्याही अनेक युक्त्या या पुस्तकात देण्यात आल्या आहेत. छया बाहुल्यांच्याही दुनियेतील फेरफटका घडवून आणला आहे. बाहुल्या हलविण्यासाठी चलनपट्टी करावी लागते. तिचेही एक खास तंत्र आहे. कळसूत्री बाहुलीचे नाट्य सादर करण्यासाठी विशिष्ट प्रकारे रंगमंच करावा लागतो. नाहीतर सगळाच बॅडबाजा फुटून त्यातील नाट्य हरपते.

बाहुल्यांची निर्मिती आणि कळसूत्री बाहुल्यांचा खेळ या दोहोंच्या बाबतीत बहुमोल मार्गदर्शन करणारे हे पुस्तक अनेक कौशल्यांना अवसर देऊन मुलांचे कलागुण फुलवू शकेल.

हा खेळ बाहुल्यांचा, पृष्ठे ८०, पन्नास रुपये

अभिनंदन !

१९९५सालापासून सर्वश्री काकासाहेब गाडगीळ व आनंदीबाई गाडगीळ स्मृतिप्रीत्यर्थ एका लेखिकेला व एका समाजसेविकेला मातृपितृ स्मृती पुरस्कार दिला जातो. यावर्षीचा अनुवादिकेसाठी असलेला पुरस्कार 'फेरा' व 'निर्बाचित कलाम' या पुस्तकांच्या अनुवादिका मृणालिनी गडकरी यांना देण्याचे जाहीर करण्यात आले आहे.

उत्कृष्ट अनुवादांसाठी पुरस्कार मिळाल्याबद्दल
हार्दिक अभिनंदन!

विविध जमुण्याची
माणसं आणि त्यांच्या
सुखदुःखाच्या तऱ्हा

कावळे आणि माणसं

उत्तम कांबळे

'ना शिक सकाळ'चे संपादक उत्तम कांबळे यांनी सकाळमध्ये काही व्यक्ती व काही प्रवृत्ती यांच्यावरचे लेखन केले; ते काही वेळा कथा या प्रकाराजवळ जाणारे ठरले. त्यापैकी २१ रचनांचा संग्रह 'कावळे आणि माणसं' या नावाने मेहता पब्लिशिंग हाऊसने प्रसिद्ध केला आहे.

'दगडूमामा' ह्या पहिल्याच कथेत पंचगंगेवरच्या लक्ष्मी पुलावर एक प्रेताला पाहण्यासाठी जमलेली गर्दी बघून, निवेदक राजा आपल्या मित्रासह तिकडे जातो. ते प्रेत आपल्या दगडूमामाचे आहे हे लक्षात येते आणि तो अस्वस्थ होतो. शरीरावरच्या जखमांनी दगडूमामाचा खून झाला असावा हेही स्पष्ट दिसते. हा दगडू म्हणजे प्रख्यात दरोडेखोर दगड्या असतो; त्याचा गावात दरारा असतो; कादंबरीतल्या नायकाप्रमाणे तो रूबाबात रहात असतो. निवेदक राजाचा बाप राजाच्या आईला दारू पिऊन मारहाण करतो तेव्हा दगड्या त्या बापाला लाथ घालून बजावतो, "हे बघ सीत्या, आजपासून तुझी बायको माझी बहीण. हा मुलगा माझा भाचा. यांना चुकून जरी मारलंस तर तुझी हार्ड मोडून पिशवीत भरून नदीत टाकीन. मर्दुमकी असेल तर माझ्यासारखे दरोडे घाल. बायकोला काय मारतोस?" एकदा शाळेतले शिक्षक राजाला मारतात. तर दगडूमामा त्या शिक्षकाला सणकावतात. "हे बघ मास्तरा, माझ्या भाच्याला पुन्हा मारलंस तर शाळा पेटवून, तिची राख तुझ्या कपाळावर अंगारा म्हणून लावीन." हा दगडूमामा पुढे पकडला जातो. तुरुंगात जातो... आणि त्यानंतर दहा अकरा वर्षांनी राजाला मृतावस्थेत दिसतो... त्याची ओळख दाखवणे कॉलेजातील मित्राबरोबर असणाऱ्या राजाला अडचणीचे ठरते.

उद्योगपती ललवाणी यांचा मुलगा दीपक ललवाणी याला बलात्काराच्या आरोपावरून

अटक होते; त्याला भेटण्यासाठी पत्रकार जाधव जातात; दीपकला अनेक प्रश्न विचारतात. “इतका वासनांध, बेडर व गुंड वृत्तीचा तू कुणामुळं बनलास?” या प्रश्नावर दीपक उत्तर देतो, “आईमुळं मी असा बनलो...” आणि नंतर तो आपल्या आईने केलेल्या अतिलाडामुळे आपण कसे बिघडत गेलो याची हकीकत सांगतो. सिनेमा बघून तो तरुण पोरींबरोबर हिंडूफिरू लागतो. मुलींची छेडछाड करू लागतो. गुंडगिरी करू लागतो. आई त्याला कधी काही बोलत नाही. दीपकचे लग्न होते. पण पत्नीबद्दल प्रेम वाटत नाही. लग्नाच्या दुसऱ्या दिवशीच तो एका पोरीला पळवतो. तिचा उपभोग घेतो. एका शिक्षकाच्या मुलीलाही तो पळवतो – ती पोलिसात तक्रार करते. २५ लाख रुपयांचे आमिष दाखवूनही ती तक्रार मागे घेत नाही. दीपकला सात वर्षे सक्तमजुरीची शिक्षा होते. आईने आरंभीच पॉकेटमनीसाठी भरमसाट पैसे दिले नसते तर आपण अशा वाह्यात गोष्टींकडे वळलो नसतो असे म्हणून तो आपल्या गैरवर्तनाचा ठपका आईवर ठेवतो. ‘मला पैशाना नासवलं आणि मी मुलींना’ असे म्हणून तो हुंदके देत राहतो.

तीन मुली असणाऱ्या वसंताला व त्याच्या आईवडिलांना वंशाचा दिवा म्हणून मुलगा हवा असतो. चौथ्या वेळी पार्वतीला मुलगा होतो; पण पार्वती मात्र दगावते. “दिवा जन्मास घालणारी पणती मात्र कायमची विझली” म्हणून वसंताला वाईट वाटते. दिवा लागला, पणती विझली, असे या कहाणीला नाव देण्यात आले आहे.

स्वातंत्र्यसैनिक पाटील यांचा मुलगा नरेश हा बांधकाम खात्यात अधीक्षक असतो. मुंबईहून आलेल्या एका महिलेला विवस्त्र करून तिच्या अंगावर तो सिगरेटचे चटके देऊन विकृत चाळे करतो, तेव्हा ती महिला पोलिसांकडे तक्रार करते. न्यायालय त्याला एकवीस रुपये दंड व कोर्ट उठेपर्यंत शिक्षा सुनावते. ही बातमी वृत्तपत्रात येऊ नये म्हणून नरेश पत्रकारांना पैशांची पाकिटे देतो. तरीही एक पत्रकार ती बातमी प्रसिद्ध करतो. त्याचा धक्का बसून त्याचे स्वातंत्र्यसैनिक वडील हृदयविकाराचा झटका येऊन गतप्राण होतात. नरेश पाटील त्या पत्रकाराला तुच्छतेने विचारतो, “अहो तुमचा राग माझ्यावर होता का वडिलांवर?... तुमची बातमी वाचली, ती वाचत असतानाच त्यांना हृदयविकाराचा झटका आला. माझे बाबा गेले. तुम्ही काय मिळवले? शिक्षा मला द्यायची होती की माझ्या बाबांना?”

पत्रकार मग अंतर्मुख होऊन स्वतःलाच प्रश्न करतो, “खरोखरच आपल्या बातमीमुळे शिक्षा कुणाला झाली? नरेशला की त्याच्या वडिलांना? पण बातमी दिली नसती तर? आमचा प्रामाणिकपणा, धोरण, प्रतिमा याविषयी लोकांनी शंका घेतली असती. पण आपण हे आपल्या प्रतिमेसाठी केलं की नरेशसारख्या विकृत माणसाला वठणीवर आणण्यासाठी? की त्याच्या बाबांना शिक्षा देण्यासाठी?”

पत्रकार म्हणून बातमी देण्याचे कर्तव्य त्याने केले. कुणाला शिक्षा देण्यासाठी वा

वठणीवर आणण्यासाठी नाही. नरेशचे बाबा वारले ते बातमीमुळे – असे म्हणणेही चूकच. त्याच्या शिक्षेचे वृत्त ऐकूनच त्यांनी खरे तर हाय खाल्ली असणार. मुलाच्या दुर्वर्तनाची त्यांना कल्पनाच नसणार इतके ते अजाण भाबडे होते का? वृत्तपत्रात बातमी आल्याने त्यांचा मृत्यू झाला असे स्वतः पत्रकाराने किंवा नरेशने तरी का मानावे? यासारखे प्रश्न खरे तर पत्रकाराला पडायला हवे होते. पण कांबळे तेवढे खोलात न जाता केवळ ‘वड्याचे तेल वांग्यावर’ छाप नरेशने केलेल्या आरोपानेच अस्वस्थ होतात, असे दिसते.

‘संत’ या कथेतले कोणी एक मोक्षानंद महाराज मोगरी या तरुणीला म्हणतात, “अगं, शील, तारुण्य या सगळ्या भावना... मनाचे खेळ... परमेश्वराच्या सान्निध्यात जाताना या गोष्टी गळून पडायला हव्यात. परमेश्वरावर शील उधळल्याने ते भ्रष्ट होत नसते. उलट अधिक पवित्र होते. तारुण्य ही सहजपणे निघून जाणारी एक भावना... भोगाची भावना...त्याचा भोग परमेश्वराने घेतला की मोक्षाचा मार्गही मोकळा होतो. शील, चारित्र्य या केवळ कविकल्पना आहेत. तू काहीच करायचं नाहीस. करायचं ते मी.. आपण पाप करतोय ही भावना मनातून काढून टाक. परमेश्वराला शरण ये...”

मंगळ काढून घेण्याच्या निमित्ताने मोक्षानंद महाराज अनेक स्त्रियांना असे फशी पाडत राहतात. त्यांची पत्नी राधाही असहायपणे त्यांचे प्रताप पाहत राहते. पण एक दिवस धाडस करून पत्नी राधा आश्रमातून पळ काढते. “मी आता समजुतानंदांबरोबर पत्नीसारखी राहणार आहे. तारुण्याचा भोग मुक्तपणे घेऊ द्यावा हा तुमचाच उपदेश. त्याचे पालन करीत आहोत राग मानू नये.” अशी चिठ्ठीही ती ठेवून जाते.

त्यामुळे महाराज मोक्षानंदांमध्ये परिवर्तन होते. “मी संत नाही. मी आजपर्यंत तुम्हांला फसवत आलो. आता मला खरंखुरं संत व्हायचं आहे.” असे ते म्हणतात, तेव्हा लोक त्याच्यावर दगडचपलांचा वर्षाव करून त्याला पळवून लावतात.

–अशा वेगवेगळ्या पार्श्वभूमीवरच्या व्यक्ती-घटनांचा मेळ उत्तम कांबळे घालू पाहतात. पत्रकारितेच्या व्यवसायात अनेक हकीकती कानावर येतात. अनेक समस्या समोर येतात. त्या सांगण्याची अनावर उर्मी उत्तम कांबळे यांना होते; आणि सत्याला थोडीफार नाट्यात्मकतेची जोड देऊन त्या हकीकती ते पेश करतात.

‘कावळे आणि माणसं’ ही पन्नास पृष्ठांची दीर्घकथा समाजमानसातील विसंगतीचे भेदक दर्शन घडवते. स्मशानात पिंडाला कावळा शिवत नाही म्हणून मृताचे नातलग नाना प्रकारांनी कावळ्याला साद घालतात. राघू हा ऐंशीतला म्हातारा त्या स्मशानातच राहत असतो आणि पिंडदानानंतर उरलेल्या पदार्थांवर गुजराण करतो. एके दिवशी कावळा न शिवल्याने दर्भाचा कावळा करण्यासाठी नातलगांची तयारी चालू असते. तेव्हा भुकेलेला राघू काव काव करीत त्या खाद्यपदार्थांवर झेप घालतो. अवतीभवतीचे लोक त्याला मारून मारून रक्तबंबाळ करतात. चित्रकार कदम त्याला सोडवतात. “साला पिंड शिवतोय... पिंड

शिवायला का तो कावळा आहे? महाशय, पिंड कावळ्यांनं शिवायचा असतो. माणसानं नव्हे.. माणूस असून पिंड शिवतोय.” म्हणून सारे नातलग त्याच्यावर डाफरतात.

कावळ्याने पिंडाला शिवणे या प्रक्रियेत माणसालाही हीन लेखले जाते, याबद्दलची उद्दिग्रता कांबळे या दीर्घ निवेदनाद्वारे नोंदवू पाहतात.

“कावळ्यांनो, अरे स्मशानात राहून मीही कावळाच झालोय तुमच्यासारखा... मलाही तुमच्याप्रमाणेच एकाच डोळ्यांनं दिसू लागलय. भाकरीचा पाठलाग करत मी हजार वेळा मरतो आणि भाकरीच्याच आशेनं जिवंत होतो. कोण आहे मी? कावळ्यातला माणूस की माणसातला कावळा? तुम्ही शिवणार नसाल पिंड तर मीच शिवेन कावळा होऊन. शरीराच्या उजव्या बाजूची चामडी ओढून एक पंख बनवेन, डाव्या बाजूची चामडी ओढून दुसऱ्या बाजूचा पंख बनवेन. स्मशानातल्या भिंतीला डोकं आपटून डोक्याची चोच करीन. राहिला प्रश्न डोळ्यांचा. दोनपैकी एका डोळ्यात बोट घालून तो फोडेन. एकाक्ष होईन. स्मशानातील राख फासून काळा होईन. भुरकन उडून पिंडावर बसेन.” ही राघूची होणारी कावळ्यातील मनोमन रूपांतराची प्रक्रियाही अस्वस्थ करील.

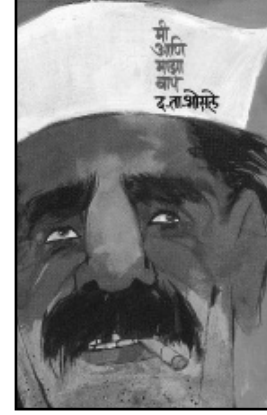
कावळे आणि माणसं, पृष्ठे १७०, शंभर रुपये

पालकांसाठी खुषखबर!

खास मुलांसाठी आम्ही एक आकर्षक सवलत योजना जाहीर करित आहोत. आपण ऑगस्ट महिन्यापासून १० महिने दरमहा २० रु. पाठवा. आपल्या मुलांसाठी मे १९९९मध्ये ३०० रुपयांची आपल्या पसंतीची पुस्तके आम्ही आमच्या खर्चाने पाठवू. त्वरा करा. या योजनेचे सभासद व्हा व मुलांसाठी मे महिन्यात छान छान भरपूर पुस्तके घरपोच मिळवा.

आमचा पत्ता : मेहता पब्लिशिंग हाऊस,
१२१६, सदाशिव पेठ, पुणे ४११०३०.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जानेवारी १९९९ / २२

टमैगिरी व लांडच्यालबाडचा
करून जगणाऱ्या
बापलैकांची इरसाल जौडी

मी आणि माझा बाप

डॉ. द. ता. भोसले

‘म’ राठीतील पहिलीच विनोदी कादंबरी’ असा जिचा उल्लेख होऊ शकेल ती ‘मी आणि माझा बाप’ ही प्रा. द. ता. भोसले यांची कलाकृती डिसेंबर १९६९मध्ये प्रथम प्रसिद्ध झाली. तिची दुसरी आवृत्ती वीस वर्षांनी निघत आहे. आचार्य अत्रे आणि पु. ल. देशपांडे यांच्या विनोदी साहित्याला ती अर्पण करण्यात आली आहे.

इरसाल बाप आणि त्याच्या संगतीने अधिक इरसाल झालेला मुलगा यांच्यातील चवीने जगण्याची आसक्ती, लटपट्या खटपट्या स्वभावामुळे उचित अनुचित, भलेबुरे, पापपुण्य यांच्या समाजमान्य चौकटी झुगारून बेदरकारपणे वागण्याची प्रवृत्ती विनोदाच्या अंगाने रेखाटणारी ही कादंबरी निवेदन मुलाच्या ग्रामीण ढंगाच्या निवेदन शैलीमुळेही आकर्षक ठरली आहे. ग्रामीण जीवनाचे भाबडे पण वास्तव रूप तिच्यात येते तसेच खेडवळ माणसाच्या बेरकीपणाचे आणि व्यवहारचातुर्याचेही चित्रण ती करते.

भीमा आणि माण नदीच्या संगमावरचे सरकोली हे गाव या कादंबरीच्या केंद्रस्थानी आहे. “माझा बाप म्हणजे दुसऱ्यांच्या लंगोट्या काढून घेणाऱ्या वस्तादांचा वस्ताद! परमेश्वराच्या सर्वांगाला खाज सुटली असावी, तो बिचारा सारखा टराटरा खाजवत असावा अन् नेमकं त्याच वेळी माझ्या बापाचा जन्म झाला असावा - निदान आता असं वाटतं खरं!..” या पहिल्याच परिच्छेदातील वर्णनावरून या निवेदनशैलीची आणि बापाच्या व्यक्तित्वाची चुणूक जाणवेल.

खुपसे उपासतापास, नवससायास करून जन्मलेला हा एकुलता एक वंशाचा दिवा आजोबांनी तळहातावरच्या पिकलेल्या फोडाप्रमाणे जपला; गर्दभाचा बच्चा जसा प्रारंभी सुंदर दिसतो पण वयपरतवे आपले गुण उधळायला लागतो त्याप्रमाणे ओठावर मिशी

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जानेवारी १९९९ / २३

फुटायच्या आतच हा जवानमर्द पायाला भिंगरी बांधून तो 'वास' काढत गावभर भटकू लागला तेव्हा आजोबांनी त्याचे लग्न करून टाकले. पण बायकोचाही त्याने अतोनात छळ केला. सहा वर्षांची मुलगी ताई आणि दोनअडीच वर्षांचा या कादंबरीचा निवेदक बाळू एवढी दोन अपत्ये सोडून बापाची बायको अकालीच ह्या जगाचा निरोप घेते. यंदा पुन्हा लगीन करून पोरांची व्यवस्था करतो म्हणत बाप हिंडत राहतो. ही पोरे शेजारच्यापाजारच्या घरातून मीठ भाकरी घेऊन कशीबशी दिवस काढतात. शेजारच्या गावात राहणारी मावशीही त्यांची कधीकधी देखभाल करी. "ताजी भाकरी हे आमचं पक्वान्न.. आमटी नावाचा रंगीत द्रव मिळाला तर आम्ही भलतेच खूष! तांब्या तोंडाला लावून घटाघटा पाणी प्यालो की मजाच मजा!" अशी या निवेदक पोराची बाळूची भावना!

काही कामधंदा करायचा बापाला आळस! दिवसभर भटकायचे. देवळात झोपायचे. कुणाला तरी नेमकं चहाच्या वेळी गाठायचं. बापाच्या या टगेगिरीचा संस्कार घेऊन निवेदक पोराही बनेल बनत जातं. वयाच्या मानानं त्याला जास्त कळतं. थोरली बहीणही पोक्तपणे घरकामात तरबेज होते. मावशी अधूनमधून बापाला उपदेश करते; पण तो रुसून फिरंगटला की त्याची मनधरणीही करते. "मेवणा झाला तरी पावनाच की! त्याचाबी मान राकला पायजे. भावजी, माजं चुकलं बगा... उठा उठा. जेवायला चला." की बाप उठून ताटावर बसे; आणि तोंडाचं इंजिन इतक्या झपाट्याने चालते की शेवटी मावशीला उपाशीच झोपावे लागे.

हा बाप तोंडाला येई ते बोली. लावालावी करी. उघडकीला आल्यावर शिव्या खार्ई. शिव्या देई. आरडाओरडा करून आळीला जमवी. आपल्या बाजूचे चार लोक जमवून त्यांना भरीला घाली. कधीकधी मारही पडे. दारू पिऊन गोंधळ घाली. पान-चहा-तंबाखू यासाठी रोज सावजे हेरत राही. शिवाच्या दुकानावर बसून तिथं काहीतरी काम करून चारआठ आणे मिळवी. पाने खार्ई. मुलालाही चार बिस्किट देई.

या बापाचा पोराही तसेच गुण उधळतो. पोरांमध्ये फारसा खेळत-मिसळत नसे. ताकदही बेताचीच. त्यामुळे मारामारीच्या भानगडीत पडत नसे. बापाबरोबर भटकत राही. म्हणून पोरे चिडवत. पण विनाश्रम मिळणाऱ्या सुखाला तो बापाप्रमाणेच चटावतो. "आरं मला नको देऊस. पण या पोराला तर चहाचिवडा दे. सकाळपासनं उपाशी हाय. जाऊ दे चार घास पोटात. पुण्य लागलं." गावातल्या लोकांची तो टिंगल करी. लोकांची लफडी कुलंगडी बाहेर काढी. सारेजण त्यामुळे त्याला टरकून असत.

पवाराच्या डांबराच्या पिंपासारख्या दिसणाऱ्या तानीला हा बाप चक्क 'ठेवतो'. नवऱ्यानं तिला टाकून दिलेली. तिच्याकडे राहूचं. खायचं प्यायचं. मादक, टचटचीत, गरगरीत, केसांचे फुगे, डोळ्यात काजळ, कमरेला चांदीची साखळी. नजरेचे तीर असे मारी की एका दृष्टिक्षेपात समोरचा गारद. जीभही भारी गोड. बाप तिच्यावर लट्टू. "तिला नव्हता म्हसोबा अन माझ्या बापाला नव्हती सटवाई." असे पोरागा म्हणतो. "अग माझी रानी, ये

गं माजं बछडं" म्हणून त्यांचा चालणारा खेळ पोरागा बंद दाराच्या फटीतून पाहत राही. ते लक्षात आल्यावर तानी चार पैसे पोराला देऊन 'जा भजी खाऊन ये' म्हणून त्याला पिटाळी.

एकदा जाधवाला तो सांगतो, "मामलेदार येतोय धान्याची लेव्ही वसूल करायला. तुझी चाळीस पोती ज्वारी तो घेऊन जाईल. त्यापेक्षा दहाबारा पोती माझ्या घरी टाक. तेवढीच लेव्ही वाचेल." आणि ती पोती तो चक्क विकून टाकतो. वर जाधवाला दम भरतो, "गडबड केलीस तर शेतात हातभट्टी चाललीय म्हणून पोलिसाला सांगेन... तुझ्याकडं आणखी ज्वारीची वीस पोती आहेत असे सांगेन. मग बसशील बोंबलत. बेड्या घालून मिरवत नेतील म्हणजे समजेल." आणि त्याच्याकडूनच पन्नास रुपये काढतो.

आपल्या दोन्ही अपत्यांना मावशीकडे धाडून आपल्या पोराला - बाळ्याला फौजदार बनवायचं. त्याला त्यासाठी सरकोली गावच्या शाळेत टाकायचं असं त्याच्या डोक्यात एकदा घट्ट बसते आणि बाळ्याचे नाव शाळेत घालण्यात येते. "शाळा म्हणजे आगगाडीच्या डब्यासारखीच!... मास्तरांचं दळण-निवडणं वगैरे काम तिथं सांस्कृतिक तासाला मुलं करून देत. "पण शाळेचा पहिलाच दिवस बाळ्याचा अखेरचा ठरतो. शाळा सोडून बाळ्या बापाचा साथीदार बनतो. मावशी मुलीच्या लग्नाची घाई करते. तेरा चौदा वर्षांची पोरागी झाली. तिचं लग्न करायलाच हवे." त्यासाठी ती हजार रुपये देण्याची तयारी दाखवते. पाचशे रुपये घेऊन बाप मुलीसाठी नवरा शोधायला निघतो. पण ते पैसे चैनीत उधळून पुन्हा मावशीकडे जातो. "घर बघितलं. सहाशे रुपयात हुंडा पटवला. रांजणीचं धर्मा पवार - त्याला पाचशे रुपये दिले. बाकीचे शंभर तानीकडून घेऊन तिच्या नवऱ्याला दिलं."

तेव्हा कुठे मावशीच्या लक्षात येते की बापाने तानीच्या नवऱ्याला सहाशे रुपये देऊन फारकत करून घेतली. आधी स्वतःचं लग्न करायचं हा बापाचा विचार. मावशी हाय खाते. तुमी लगीन केलं तर जीव देईन म्हणते. तेव्हा तानीशी लग्नाचा बेत लांबणीवर टाकून तो मुलीसाठी घर बघू लागतो. पण त्याच्याशी संबंध नको म्हणून सगळे त्याला टाळत. तेव्हा तो म्हणतो, "आता बसा बोंबलत बिनलग्नाचं. नशीबच तुमचं फुटकं. पांढऱ्या पायाची हाय नुसती." त्यामुळं ताई घरी मुळमुळू रडत बसे.

पण हाच बाप मिलिटरीतल्या गणपा शिंदेशी ताईचे लग्न जमवतो. त्याची बायको एका परटाबरोबर पळून गेलेली असते. तिला परत आणण्याचा त्याचा विचार बाप बदलायला लावतो, आणि परटाबरोबर चारसहा महिने राहिलेल्या बायकोला आणण्यापेक्षा दुसरं लग्न करणं हितकारक हे त्याच्या गळी उतरवतो. गावातल्या जाधवाला गणपाचं स्थळ दाखवून त्याच्याकडूनही पैसे काढतो आणि लग्न मात्र शेवटी आपल्या मुलीशी लावून देतो. असल्या करामती करण्यात त्याचे डोके मोठे तल्लख चालते.

ताई सासरी गेल्यावर घरी स्वयंपाक करायचे वांधे व्हायला लागतात. भाकरी भाजताना हाताला चटके बसत किंवा भाकरीचा कोळसा तरी होई. बाळ्याही चलाख.

बापाच्या भाकरी करताना साबणाचं पाणी तो पीठात घालतो. परिणाम : बापाला जुलाबावर जुलाब. मग मावशी येऊन आठदहा दिवस राहते.

खोट्या साक्षी देणारा एक हक्काचा साक्षीदार म्हणूनही बापाची ख्याती. सर्वजण त्याला त्यासाठी वेळप्रसंगी बोलवत. एकदा खोटी साक्ष दिल्याबद्दल त्याला तीनशे रुपये दंडही होतो. वर दोन दिवस कैद.

लग्न जमवायच्या निमित्तानंही गावोगावचा पाहुणचार मिळवण्याचा उद्योग बाप काही दिवस करतो. खाण्यापिण्याची चंगळ होते. सरकोलीच्या परिसरात बकऱ्या चोरण्याचा उपक्रमही तो काही काळ यशस्वीपणे राबवतो. बकरीला चरायला नेऊन शेतातल्या भाज्या, ज्वारीची कणसे वगैरेही पळवून आणतो. शेळी विकल्यावर पत्त्यांचा डाव खेळण्याच्या जुगाराचीही खेळी करून पाहिली. बाळू त्यातला त्याचा साथीदार. पण त्यात कधी पैसे मिळत. कधी घाटा होई. कर्ज काढणे भाग पडे. सावकार दम भरे. तेव्हा बाप देवळात व चावडीत झोपलेल्या लोकांच्या खिशातून पैसे काढून गुजराण करी. लग्नाच्या वऱ्हाडात जाऊन वऱ्हाड्यांच्या वस्तू पळवी. श्रावणात गळ्यात वीणा घालून दिवसभर देवळात उभा राही. तेव्हा सारेजण त्याच्या पाया पडत. तो लोकांना आशीर्वाद देई. भारूडाच्या वेळी नाचत राही.

मुरग्या महाराची व बापाची दोस्ती जमल्यावर दारूच्या बाटल्या पोचवण्याच्या कामात त्यांची भागीदारी होते. संगमावरच्या स्मशानाच्या एका टोकाला घनदाट झाडीत हातभट्टी लागते. घरात पैसा खेळू लागतो. तानीशी त्याचे पुन्हा गुप्तगू सुरू होते. तानीलाही तो दारू पाजतो. दोघांचा गोंधळ सुरू होतो. मुरग्याला केवळ सांगकाम्या गडी ठरवून हे बापलेक हातभट्टीचा धंदा जोरात चालवतात. पोलिसांनाही खूष ठेवतात. तरीही एकदा बाळूला पकडले जाते तेव्हा त्याचा बाप हिकमतीने त्याला सोडवतो. त्याला मारण्याचे नाटक करून पोलिसांना पैसे चारतो. पण काही दिवसांनी हा धंदा बंद पडतो. मुरग्याला चार महिने तुरुंगात राहावे लागते. परंतु घरात चार पैसे असल्याने खाण्यापिण्याची ददात नसते. चार महिन्यात तो पैसा संपतो.

आपला पोरगा बाळू आता सोळासतरा वर्षांचा थोराड पुरुष झालाय हे एकदा बापाच्या लक्षात येते. बाळू तानीच्या खोलीतच दिसतो तेव्हा.

“तुझ्यासारख्या तरन्याताठ्या पोरानं ह्ये करनं बरं नव्हं. या वयात लोकांच्या पोरीसोरीकडं बगू नये.” असे बाप या पोराला समजावू पाहतो. तो त्याला तालमीत घालतो. कुस्ती शिकवतो. बाळूच्या शरीराला घाट येतो. पीळ येतो. तेज चढते. तारुण्याच्या व ताकदीच्या उन्मादात एखाद्या हत्तीसारखा तो रस्त्यातून चालतो तेव्हा बापाचा चेहरा अभिमानाने फुलतो.

कुस्तीत काही वेळा बाळू मुद्दामच उताणा पडतो. दुधाचा खुराक चालू व्हावा म्हणून

ही प्रेशर टॅक्टिक. उताण्या बाळ्याचा बाप असे लोक बापाला चिडवतात तेव्हा बाप दुधाचा रतीब लावतो. खारीक खोबऱ्याचा खुराक देतो. पण कुस्तीत बाळूचा जम बसत नाही. तानीकडच्या त्याच्या फेऱ्या वाढू लागतात.

पुढं पंढरपूरच्या वारीत बाप सर्वांगाला गोपीचंदन लावून महाराजाचे सोंग वठवतो. बाळू साथीदार असतोच. बाया आल्या की बाप अघळपघळ वागे... पण बभ्रा झाल्यावर तो दुसऱ्या महाराजांच्या मेळाव्यात शिरतो. भांग गांजा - दररोज कुणाकडे पाहुणचार, दक्षिणा - मठात वास्तव्य. एकूण दिवस चांगले जातात. पण ह्या भगव्या वस्त्रांचीही प्रभाव जेव्हा ओसरतो तेव्हा बाप कुडमुड्या ज्योतिषी बनून फूटपाथवर बसू लागतो. मुलगा व नाती अधूनमधून गिऱ्हाईक म्हणून पुढे बसत. तिथून बाळू काही दिवस ताईकडे सासरी राहतो. तेथेही चोऱ्यामोऱ्या करतो. चोरी उघडकीला आल्यावर मावशीकडे सिदेवाडीत येतो. “तुझा बाप उचल्या आणि डांबिस, तू चांगला आहेस.” असे म्हणून मावशी त्याला शेतात काम देते. पण विडी पिताना मावशी त्याला पकडते तेव्हा त्यालाही तेथून पुन्हा सरकोली गाठणे भाग पडते. बापासारखाच दिनक्रम तो सुरू करतो. बापानं करमणूक म्हणून तानीला जवळ केलं तसं बाळू सोनीशी संधान साधतो. सोनीला घेऊन पंढरपूरला पळ काढतो. बापाप्रमाणेच ज्योतिष सांगू लागतो. बापही मग त्याच्याच आश्रयाने राहू लागतो.

प्रा. द. ता. भोसले यांनी बापू-बाळू या बापलेकांचे असे विविध उद्योग दाखवून ग्रामीण जीवनातल्या फसवाफसवीच्या जागाही टिपल्या आहेत. लोकांच्या सुखदुःखाचा व अडीअडचणींचा मागोवा घेत, त्यांच्या मानसिकतेचा फायदा घेत बुवाबाजी व फसवाफसवी करणाऱ्यांना आपला जम कसा बसवता येतो याचेच एक प्रातिनिधिक चित्र या कादंबरीतून समोर उभे राहते. परंतु फसवाफसवी व लबाडी फार काळ चालवता येत नाही. तेव्हा पुन्हा वेगळा उद्योग शोधायला लागतो.

प्रा. भोसले यांनी ज्योतिषी, बुवाबाजी, लग्न जुळवणे, हातभट्टी, बकऱ्या पळवणे, शेतात चोऱ्यामोऱ्या करणे, मठातील यात्रेकरूंना गटवणे, रोज चहापाण्यासाठी सावज शोधणे असे अनेक उद्योग या बापलेकांना करायला लावले आहेत. अशा उद्योगांची मालिकाच उभी केली आहे. तानीच्या घरातून रात्री बाळूच दार उघडून बाहेर येतो तेव्हा बापाच्या मनात काय वादळ माजले असेल - तेही ग्रामीण जीवनातले एक इरसाल प्रकरण म्हणून रंगत आणते. बाप तसा बेटा हे अनेकांथानी त्यामुळे सिद्ध होते. ग्रामीण बोलीचा निवेदनातला ढंग विनोदाला पोषक असा जमवून आणला आहे. वीस वर्षापूर्वीचा हा सर्व प्रकार असला तरी आजही त्यातील काही प्रासंगिक उल्लेखांपलीकडचा ताजेपणा जाणवतो; हे लेखकाचे यशच मानायला हवे.

मी आणि माझा बाप, पृष्ठे १५७, शंभर रुपये

आपल्या आवडीचे स्वीपे पदार्थ करण्यात मुलांनाही गंमत वाटेल

मुलांसाठी गंमती-जमतीचा स्वयंपाक

मूळ लेखिका : रोहिणी सिंग
अनु.: आशा परुळेकर

हे तसे पाहिले तर पुस्तक आहे पाकशास्त्रावरचे. परंतु अगदी वेगळ्या प्रकारचे आहे. या पुस्तकाची एकूणच संकल्पना वैशिष्ट्यपूर्ण आहे. मुलामुलींना विविध प्रकारचे खाद्यपदार्थ करता यावे, आई घरी नसताना फारसा पसारा न मांडता आवडीचे पदार्थ करून खाता यावे या दृष्टीने त्यांची मानसिकता घडवणारे आणि असे विनासायास करता येणारे काही पदार्थ बनविण्याची प्रेरणा देणारे हे पुस्तक आहे.

स्वयंपाक ही एक किचकट व त्रासदायक बाब आहे असे न मानता, ती एक इतर खेळांप्रमाणेच मजेशीर गोष्ट आहे; आणि भातुकलीच्या खेळाचेच एक प्रकारे ते तर्कशुद्ध विकसित रूप आहे असे रोहिणी आंटी याचे मत आहे. मोकळा वेळ असेल तेव्हा स्वयंपाकघरात जाऊन सोप्या पाककृती करायला लागू. आपल्या हाताने केलेल्या डिशेस खातानाही आनंद वाटेल. मित्रमैत्रिणींनाही त्या खाऊ घालून आपल्या पाककौशल्यातील प्रावीण्याची दादही मिळवता येईल. आयुष्यभर साथसोबत करून समाधान देणारी ही कला आहे. आपल्या सर्जनशीलतेलाही आव्हान देणारा हा छंद आहे. या अर्थाने हे छोटे पुस्तक म्हणजे एक गमतीजमतीच्या राज्यात प्रवेश करण्याचा पासच आहे' असे रोहिणी सिंग आंटी म्हणतात; ते योग्यच आहे.

सँडविचेस

रोहिणी आंटीने प्रथम कृती दिल्या आहेत त्या सँडविचेस बनविण्याच्या. चवदार सँडविच तयार करण्यासाठी प्रथम ब्रेडचा तुकडा फळीवर ठेवून डाव्या हाताने दाबून धरून, त्याच्या कडा उजव्या हातातील सुरीने अलगाव कापा. सुतार करवत मागेपुढे करतो व लाकूड कापतो, त्याप्रमाणे कडा कापलेला ब्रेड ओलसर कापडात लगेच गुंडाळून ठेवा. नाहीतर

कोरडा पडू लागतो. बटरही आधीच फ्रीजबाहेर काढून ठेवा. थोडे नरम पडू द्या. दोन ब्रेड स्लाइसमध्ये काय सारण घालायचे ते ठरवा. हे सारण ज्या प्रकारचे, ते नाव त्या सँडविचला मिळेल. उदा. चीज सँडविच, काकडी सँडविच, सलामी किंवा हॅम सँडविच, जॅम सँडविच. सॉस, चटणी, गाजराचे सारण, इ. घालून केलेली सँडविच.

जॅम सँडविचची ही कृती पहा. ब्रेडचे चार तुकडे, थोडा जॅम आणि बटर. ब्रेडच्या कडा कापून प्रत्येक तुकड्याला बटर लावून घ्या. नंतर त्यावर सुरीने कडेपर्यंत जॅम पसरा. दोन स्लाइस बटर-जॅम लावलेल्या बाजूने एकावर एक ठेवून दाबून दमट नॅपकिनमध्ये ठेवा. बटरऐवजी चीजच्या चकत्या वा चुरा पसरूनही त्याची चव घेता येईल. एक स्लाइस बटरची दुसरी चीजची इत्यादी प्रयोगही करून पहायला हरकत नाही. जॅमऐवजी सॉस लावूनही वेगळी चव आणता येईल. हीच तयार केलेली सँडविचेस ओव्हनमध्ये थोडावेळ ठेवून भाजून घेता येतील. त्यांना ग्रिल्ड सँडविच हे नाव मिळेल. दोस्त मंडळींना तुमचे कलाकौशल्य दाखवायचे असेल तर या सँडविचेसना वेगवेगळे आकार देता येतील. मित्रमंडळी त्याकडे पाहूनच आधी आ वासतील; आणि चव घेतल्यावर तुमच्या पाठीवर शाबासकीची थाप देतील हे नक्की!

सरबत, मिल्क शेक

त्यापुढे रोहिणी आंटीने लिंबू सरबत, मिल्क शेक, कोल्ड कॉफी, लस्सी, कलिंगड आइस्क्रीम, मसालेदार कोला ही पेये कशी करावीत याची माहिती दिली आहे. लिंबू सरबत तर सर्वात सोपे! एक ग्लासभर पाणी, त्यात चमचाभर साखर, त्यात अर्धे लिंबू पिळायचे आणि वर बर्फाचे तुकडे. चांगले ढवळून घ्या. लिंबूपानी तयार. या लिंबूपण्यात पुढिन्याचे बारके तुकडे टाकले तर चव छान बदलेल. मँगो मिल्क शेकसाठी आंब्याची फोड, एक ग्लास दूध, बर्फाचे खडे, साखर दोन चमचे एवढे साहित्य घ्यायचे. आंब्याचा गर ब्लेंडरमध्ये टाकून झाकण लावून थोडावेळ ब्लेंडर चालू करा. नंतर झाकण काढून दूध, बर्फाचे खडे टाका. (बर्फाचा चुरा करून घ्या. - नॅपकिनमध्ये बर्फाचे खडे ठेवून त्यावर लाटणे मारून चुरा करता येईल.) परत काही सेकंद ब्लेंडर चालवा. झाला मिल्क शेक तयार. ग्लासात ओतून आरामात त्याचे घोट घ्या. याच मिल्क शेकमध्ये वर आइस्क्रीम टाकले की मँगो शेक बुडथ आइस्क्रीम हा प्रकार तयार! आंब्याऐवजी केळे, स्ट्रॉबेरी, चॉकलेट इ. टाकून वेगवेगळ्या प्रकारचे मिल्क शेक तयार होतात. अशा अनेक कृती पुस्तकात आल्या आहेत.

चटपट चना चाट

मधल्या वेळेत खाण्यासाठी चटपटा चना चाट, आलू चाट, फ्रूट चाट, आलूपापडी चाट, पिझा, बटाट्याचे कटलेट, चीज स्टिक्स, बन-समोसा वगैरे तोंडाला पाणी सुटणाऱ्या पदार्थांच्या कृती रोहिणी आंटीने दिलेल्या आहेत. चाट हा प्रकार तसा चमचमीत आहे आणि

सोपाही.

चटपटा चना चाटची ही कृती पहा :

काबुली चणे अर्धी वाटी, दोन टोमॅटो, दोन बटाटे, दोन लिंबू, अर्धा चमचा मीठ, एक चिमूट शेंदेलोण, चाट मसाला व साखर दोन चमचे, थोडे पाणी, प्रेशर कुकर, लिंबू रस काढण्याचे साधन, सुरी, भाजी चिरण्याचा बोर्ड इ. साहित्यही हवे.

प्रथम चणे बाऊलमध्ये घेऊन धुवून घ्यायचे; रात्रभर भिजत ठेवायचे. ते प्रेशर कुकरमध्ये शिजवून घ्यायचे. बटाटे उकडून घ्यायचे. त्याच्या साली काढून फोडी करायच्या. टोमॅटोच्या फोडीही बाऊलमध्ये चण्यात घाला. लिंबाचा रस, मीठ त्यावर टाका. पाण्यात साखर विरघळून घ्या. त्यात चाट मसाला टाका आणि बाऊलमधल्या चण्यांवर ओता. व्यवस्थित मिसळा आणि मित्रमैत्रिणींना आग्रहाने खाऊ घाला. स्वतःही अर्थात टेस्ट घेऊन बघाच!

फ्रूट चाटमध्ये फळांचे तुकडे करून वर लिंबाचा रस टाका. चाट मसाला, मीठ, हवे असल्यास तिखट पूड, साखर टाकून मिश्रण हलवा. आणि मिटक्या मारीत खा. चना किंवा आलू चाट प्रमाणे शिजवण्याची काही यातायात करावी लागणार नाही.

परीकथेतले खाद्यपदार्थ

जेलीपासून बनणारे पदार्थ म्हणजे परीकथांच्या जगातला फेरफटकाच! जेलीपासून पदार्थ करण्याचे एक तंत्र आहे. ते आत्मसात केले की मज्जाच मज्जा! 'बनाना लेमन जेली' म्हटले की हॅन्सलला कोंडून ठेवून चेटकिणीने त्याला जे पदार्थ खाऊ घातले होते, त्यांची आठवण अपरिहार्यच! ती चेटकीण तशी दुष्ट असली तरी हॅन्सलला स्वादिष्ट पदार्थ करून खायला देई. कैदेतील हॅन्सलला ते अर्थातच गोड लागत नसत. पण तुम्हांला ही बनाना लेमन जेली आवडायला हरकत नाही. सिंड्रेलाला तिच्या दयाळू परीआईने गुलाबी झग्याबरोबर गुलाबी जेलीही खायला दिली होती; आणि त्या जेलीला रुपेरी गोळ्यांची सजावट केलेली होती. आजही या पदार्थाची चव घेताना क्षणभर सिंड्रेला झाल्याचे थ्रिल जाणवेल. स्लीपिंग ब्युटी या परीकथेतील राजकन्येला जाग येते तेव्हा ती म्हणते, "मला भयंकर भूक लागली आहे." तिची ही शंभर वर्षांची भूक शमवण्यासाठी तिला खाऊ घालण्यात आले. गरमागरम ब्रेड पुडिंग बेदाणे, जॅम इ. घातलेले." नंतर तिचे लक्ष राजकुमाराकडे जाते आणि ती खाणेच विसरते. स्नोव्हाइट आणि सात बुटके या कथेतील हिमगौरीला सफरचंदांची टोपली पाहून अॅपल क्रंबल खावेसे वाटते. तुम्हीही हे अॅपल क्रंबल बनवू शकला; आणि क्षणभर हिमगौरीच्या पंक्तीत जाऊन बसाल हे सगळे परीकथातले पदार्थ कसे करायचे ते इथे उघड करीत नाही. त्यासाठी हे पुस्तकच तुम्ही बघायला हवे.

त्यशिवाय जॅमची लहान घरटी, बेदाणे बन्स, चॉकलेट च्यूज, फज्चे मस्त तुकडे, केक, पेपरमिंटस - हे देखील सहजपणे घरी मुलांना करता येतात.

-आणि असे किरकोळ पदार्थ खाऊनही कधी कधी समाधान होत नाही. पोट भरायला जेवणच हवे असे वाटते. तर तसे मिनी जेवणही बनवणे मुलामुलींना अवघड वाटू नये. सीख कबाब सरप्राइज, बर्गर, सॉसी नूडल्स, बेक्ड बीन्स, चिप्सी चिकन, चीज पुलाव वगैरेही थोड्याफार सरावाने बनवता येतील.

सॅलडस

पोट भरण्याचा आणखी एक सोपा सुटसुटीत मार्ग म्हणजे सॅलडस खाणे. अमेरिकेत, युरोपमध्ये सॅलडची ताटाएवढी मोठी बाऊल हॉटेलमध्ये मिळते, आणि ती खाऊन तृप्त झाल्यासारखे वाटते. या पुस्तकात मॅक्रोनी सॅलड, बटाटा-अननस सॅलड, थंड बटाटा सॅलड, शेंगदाणा-काकडी सॅलड, काकडीचे सॅलड अशा काही सॅलडचे प्रकार दिले आहेत. काकडीचे सॅलड करायचे असेल तर तीन काकड्यांचे तुकडे करून, त्यातील कडू फेस आणि सालं काढा, बारीक चिरा. चिरलेली काकडी बाऊलमध्ये ठेवून बाऊल फ्रीजमध्ये ठेवा. बाऊलमध्ये अर्ध्या लिंबाचा रस टाका. मध, दही, मीठ, मिरपूड टाका. थोडं ढवळा. चव घेऊन मीठ-मध हवे तर आणखी घाला. काकडीवर सॉस ओतून खाण्यासाठी घ्या. आहे ना अगदी सोपी कृती?

मुलामुलींना लहानपणापासून असे सोपे पदार्थ करायची सवय लागली तर एकविसाव्या शतकातल्या धावपळीच्या जीवनात उपाशी राहण्याची पाळी त्यांच्या वर येणार नाही. घरात बायकोनं किंवा आईनं करून वाढायला घालायचं हा प्रकार पुढं काहीसा कमी कमी होत जाणार आहे आणि स्त्री-पुरुष दोघांनाही स्वतःचं पाककौशल्य अजमावून पहावं लागणार आहे. त्याची पूर्वतयारी यासारख्या पुस्तकामुळे होऊ शकेल.

मुलांसाठी गंमती-जमतीचा स्वयंपाक, पृष्ठे ११३, साठ रुपये

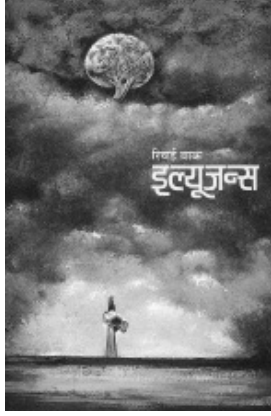

मनाच्या पलिकडे जाऊन ध्यान काय आहे, व्यक्तिगत व सामाजिक जीवनातही ध्यानाचे स्थान काय आहे हे ओशोंनी संभाषणाच्या खास शैलीतून सांगितले आहे.

**हस्त-खेळत
ध्यानधारणा**

ओशो अनुवाद : मीना टाकळकर

पृष्ठे : १२८ / किंमत : ७० रु. / पोस्टाने : ८० रु.

अध्यात्म मार्गावरचे
चमत्कृतिपूर्ण अनुभव देणाऱ्या
सिद्धपुरुषाची गूढ किमया

इल्यूजन्स

मूळ लेखक : रिचर्ड बाख
अनु.: सुधीर हसमनीस

‘इल्यूजन्स’ ही इंग्रजीतील गाजलेली कादंबरी आता मराठीत आली आहे आणि ती वाचताना एखाद्या भारतीय सिद्धपुरुषाचीच कहाणी आपण वाचत आहो असे वाटेल.

या सिद्धपुरुषाला पेट्रोलशिवाय विमान चालवणे, ते विमान हवे तेथे उतरवता येणे, दुसऱ्याच्या रोगांचे निवारण करणे, दुसऱ्याच्या मनातील विचार जाणणे, गूढ पण अर्थपूर्ण अशी वचने सांगणे, भिंतीमधून चालत जाणे, (देह हा आभास आहे. भिंत हा आभास आहे. पण त्यांचे अस्तित्व खरे आहे. भिंत ही उभी जमीन. आडव्या आभासावर जर मात करता येते तर उभ्या आभासावर का नाही?), पूर्वजन्मांच्या स्मृती सांगणे, वगैरे सिद्धी त्याला अवगत आहेत. या महात्म्याचे नाव डोनाल्ड शिमोदा! डॉन असाही त्याचा उल्लेख होतो.

या कथेचा निवदेक रिचर्ड हा वेगवेगळ्या गावी जाऊन आपल्या बायप्लेनमधून तीन डॉलरमध्ये शेतकऱ्यांना दहा मिनिटे हवेत चक्कर मारून आणण्याचा उद्योग करणारा आहे. १९२९च्या अमेरिकन आर्थिक मंदीच्या काळातला हा सर्व प्रकार आहे. एकदा इलिनॉइसच्या फेरिस या गावी त्याला खाली शेतात एक जुने पांढरे सोनेरी ट्रॅव्हल एअर-४००० हे विमान दिसते. तेव्हा तो या एवढ्या अडचणीच्या जागी हे विमान कसे या विचाराने आपले विमानही खाली घेतो. त्या विमानाचा चालक डोनाल्ड शिमोदा - त्याला सँडविचेस खायला देतो. त्याच्या विमानावर एकही ओरखडा नसतो, काउलिंगवर तेलाचे डाग नसतात, कॉकपिटमध्ये गवताचे एकही पाते नसते, पंख्यावर चिरडलेले किडे नसतात. जणू ते नवे करकरीत विमान आहे असेच वाटत असते. “पाच आठवडे मी या विमानाचे प्रवास करतोय” हे डॉनचे बोलणे रिचर्डला खरेच वाटत नाही. तो म्हणतो, “तू खरं का बोलत नाहीस?”

“मी तुला सत्यच सांगतोय, रिचर्ड.”

“ट्रॅव्हल एअरमधून एक महिना प्रवासी घेऊन हिंडत असलास तर कुठंतरी तेलाचे डाग, धूळ, ताडपत्रीवर एखादा जोड, गवताचं पातं - काहीतरी दिसायला हवं ना?”

तेव्हा डॉन स्मित करीत उत्तर देतो, “अशा काही गोष्टी असतात की ज्या तुम्हांला माहीत नसतात.”

त्यावेळी तो कोणी परग्रहावरून आलेला दूत आहे असे रिचर्डला वाटते.

“मला सर्व गोष्टी माहीत नाहीत हे खरे आहे. मला त्या सर्व माहीत होतील तेव्हा हे माझं विमानही मी तुला हवं तर देईन. कारण उडण्यासाठी त्याची गरजच मला पडणार नाही.” या रिचर्डच्या उत्तरावर डॉनची प्रतिक्रिया अर्थातच कुतूहलपूर्ण आनंदाची असते.

रिचर्ड त्याला पुढे सांगतो, “एअरो डायनॅमिक्सच्या प्राथमिक तत्त्वाप्रमाणे कुणालाही हवेत उड्डाण करता येत नाही. पण मला वाटते की दुसरेही एखादे तत्त्व असावे. म्हणजे आपण उडू शकतो, भिंत पार करू शकतो, ग्रहांवर जाऊ शकतो - आणि त्यासाठी विमानाची किंवा अन्य यंत्राची गरज नाही. ही सिद्धी आपल्याला हस्तगत करता येईल असे वाटते.”

डॉन त्याला प्रश्न करतो, “तीन डॉलर्ससाठी शेतातून उड्डाणं करत तू ही सिद्धी हस्तगत करू शकशील असं वाटतं तुला?”

“त्यासाठी मला उड्डाणाचं जे ज्ञान आहे ते उपयुक्त ठरेल. पण मला विमान, आकाश वगैरेबद्दल अधिक माहिती देऊन अशा काही सिद्धीबाबत मार्गदर्शन करणारा कुणी या धरतीवर भेटला तर मी त्याच्यासाठी हे सगळं सोडीन.”

डॉन त्यावर त्याला म्हणतो, “तुला वाटत नाही का - की हे मार्गदर्शन तुला उपलब्ध आहे? खरंच या गोष्टी तुला शिकायच्या आहेत?”

रिचर्ड म्हणतो, “हो, मला मार्गदर्शन आहेच. मला नेहमी वाटतं की कुणीतरी माझ्यावर नजर ठेवून आहे. मला एखादा शिक्षक, मार्गदर्शक भेटेलच भेटेल - कदाचित् तूच तसा शिक्षक असू शकतील-”

...या दोघांच्या चर्चा, गाठीभेटी, उड्डाणे, यातून या कादंबरीची कथा आपल्यापुढे उलगडत जाते.

डॉनच्या व्यक्तिमत्त्वात, बोलण्याच्या पद्धतीत अशी काही जादू असते की समोरच्या माणसाला तो तत्काळ आपलासा करतो. दहा वर्षांच्या एका मुलीला उंचीची भीती वाटत असते, पण डॉन तिला विमानातून उड्डाणाला तयार करतो. “हा माणूस आंधळ्याला देखील चष्मा विकेल - ” असे त्या मुलीचे आजोबा म्हणतात. उड्डाण करून आल्यावर ती मुलगी म्हणते, “आजोबा, मी घाबरले नाही. भ्याले नाही. डॉनने मला सांगितले की मागे एकदा मी पडून मेले होते, म्हणून उंचीला घाबरत होते. पण आता मला घाबरायचे कारण नाही. मी वैमानिक होणार. मी पण विमान घेणार.”

रिचर्ड त्याबद्दल डॉनला नंतर विचारतो, “ती मुलगी उंचावरून पडून मेली होती - असे तू का म्हणालास? तुला सर्व गोष्टींचा भूतकाळ आणि भविष्यकाळ माहीत आहे, असे मानायचे का?” रिचर्डला आठवते, ‘मागे अशा बातम्या वाचल्या होत्या की मेकॅनिक मसीहा, अमेरिकन प्रेषित म्हटला जाणारा कोणीतरी डोनाल्ड शिमोदा पंचवीस हजार लोकांच्या साक्षीने एक दिवस सर्वासमोर अदृश्य झाला.’ तोच डोनाल्ड तुझ्या सेवेला हजर आहे. त्याबद्दल मला आता छेडू नकोस.”

डॉन त्याला एक प्रेषिताचे मार्गदर्शक पुस्तक वाचायला देतो. प्रेषितांचे जणू बायबलच. ‘प्रगत आत्म्यासाठी काही स्मरणे’ असेही त्याचे उपशीर्षक असते.

‘त्रिमिति तत्त्व वापरून टाका किंवा हरवून टाका.’

‘आजूबाजूला जे चाललं आहे ते म्हणजे वास्तव नव्हे.’

‘तुम्ही कुठून आलात? कुठं चाललात? हा गोंधळ आपला आपणच निर्माण केलेला आहे, आणि त्यात आपण का अडकलो आहोत याचा विचार करा.’

‘मरणाचा गंभीरपणे विचार करा - पण तुमचे हसमे चालू ठेवा.’

‘शिकणे म्हणजे तुम्हाला माहीत आहे ते शोधून काढणे.’

‘करणे म्हणजे जे तुम्हाला माहीत आहे ते प्रस्तुत करणे.’

अशी काही त्या पुस्तकातील वाक्ये वाचल्यावर रिचर्डची प्रतिक्रिया होते ती म्हणजे “हे जादूचे पुस्तक दिसतेय.”

रिचर्डला डॉनच्या सहवासात सतत आश्चर्यांचे धक्के बसत जातात. तो विमान कुठेही उतरवू शकतो, हे पाहून तर रिचर्डला हादराच बसतो. डॉन त्याला विचारतो, “तुला उत्तरं हवीत ना या सर्व चमत्कारांची? हवेत लोखंडी पाना कसा तरंगतो? आजार कसे बरे होतात? पाण्याचे मद्य कसे होते? लाटांवर कसे चालता येते? शंभर फूट गवताच्या तुकड्यावर ट्रॅव्हल एअर बायप्लेन कसे उतरवता येते? ऐक तर, हे जग आणि त्यातील सर्व काही - म्हणजे आभास आहे. भ्रम आहे.”

रिचर्ड स्वतः मग स्क्रूचा पाना हवेत तरंगत ठेवण्याच्या प्रयत्न करतो. त्याला तो जमत नाही.

त्याच्या या प्रयत्नाचा उल्लेख करून डॉन म्हणतो, “आपले जागृत मन स्वीकारत नाही म्हणून काही गोष्टी आपण सुप्तावस्थेत शिकायचा आरंभ करतो. अस्वस्थ होऊ नकोस रिचर्ड, आपण अधिक शिकण्यासाठी प्रयत्नशील असतोच. आता तुला झपाट्याने ज्ञान येईल आणि तू तुला कळण्यापूर्वीच जाणता आध्यात्मिक गुरू झालेला असशील. जग काय आहे, जग कसे चालते हे समजावून घेतलेस तर आपोआप ज्याला चमत्कार म्हणता येतील अशा गोष्टी घडू लागतात... तू इतरांसारखाच आहेस. तुला आधीच हे माहीत आहे. फक्त तुला ते माहीत आहे याची जाणीव तुला अजून तरी नाही... आपल्यात जादू आहे हे लक्षात ठेव.

आपण अस्वस्थ होऊ शकतो... गर्दीतून बाहेर पडू शकतो...”

रिचर्ड त्याला विचारतो, “तू या सर्व गोष्टी सोडून अदृश्य का झालास?”

डॉन उत्तर देतो, “ज्या प्रकारे गोष्टी चालल्या होत्या, त्यामुळे मी एकदम एकमेव आणि फुल टाइम प्रेषित बनू लागलो होतो... ते मला नको होते... म्हणून मी अदृश्य झालो. पण काही जन्म मी ते शिकण्यात घालवले आहेत, ते विसरणे कसे शक्य आहे?...”

रिचर्ड त्याला विचारतो, “फेरिसमध्ये आपली गाठ पडली हा केवळ योगायोग नव्हता तर! तुझ्यात व माझ्यात काहीतरी गूढ करार पूर्वीच झालेला असावा. मी विसरलोय - पण तू विसरलेला नाहीस... आपण तीनचार हजार वर्षांपूर्वी भेटलो होतो. दोघांना सारखीच साहसे आवडत होती. एकमेकांबरोबर आपण शिकत होतो. तुझी स्मरणशक्ती चांगली आहे. सम समाला आकर्षिते या नियमाप्रमाणे पुन्हा आपली भेट होत आहे. डॉन, तुझ्यासारखा अतिप्रगत जीव असतो तेव्हा त्याच्याकडे चमत्कार हे बाय प्रॉडक्टसारखे घडत असतात. तुला माझी गरज नाही. तुला या जगाकडून काहीही नको आहे. तुझ्याकडे काहीही समस्या नाहीत...”

अशी संभाषणे वाचताना भारतातील एखाद्या अध्यात्मक्षेत्रातील अधिकारी व्यक्तीचेच हृदगत प्रकट होत आहे असे वाटले तर आश्चर्य नाही.

काही संवाद गूढ पातळीवर जातात. चक्रावून टाकतात.

रिचर्ड डॉनला म्हणतो, “डोनाल्ड, तू या जगात राहतच नाहीस अशा निष्कर्षापर्यंत मी आलो आहे.”

“अर्थातच राहत नाही. तू मला एक तरी माणूस दाखव की जो इथं राहतो.”

“एक तरी माणूस दाखव म्हणे! मी स्वतः या जगात राहतो.”

“छान!” एखादे स्वतंत्र संशोधन करून लपलेले गूढ उलगडावे तशा स्वरात डॉन म्हणतो, “मला आठवण कर.. आज तुला माझ्यातर्फे जेवण... तू ज्या पद्धतीने कधीही शिकायचा थांबत नाहीस, त्याचे मला कौतुक वाटते.”

हे उपहासाने तर तो बोलत नाही ना अशी रिचर्डला शंका येते. तो म्हणतो, “तुला काय म्हणायचेय? मी या जगात राहतो. इतरही चारशे कोटी माणसे राहतात... तूच असा आहेस की-”

“अरे देवा, रिचर्ड, तू किती गंभीर झालास! आजचे जेवण रद्द. मला वाटले, तुला मोठे ज्ञान प्राप्त झालेय. तुझी खात्री आहे, तू या जगात राहतोस? तू इथं जमिनीवर उभा राहून सांगतोस की चारशे कोटी माणसे चारशे कोटी जगात राहत नाहीत म्हणून?..”

त्याचेवळी समोरच्या पुस्तकातील काही वाक्ये रिचर्डला दिसतात.

“जर तुम्ही नाटकी राहण्याचा प्रयत्न केला तर ती नाटकी पात्रेच देह आणि हृदय असणाऱ्या माणसांपेक्षा जास्त खरी असतात असे तुमच्या लक्षात येईल.”

फुलें आणि काटे

...या पुस्तकातील काही इतर सूत्रेही अशीच गूढ संदेश देणारी, चक्रावून टाकणारी आहेत. भारतीय अध्यात्म परंपरेतील जाणकारांना ती आपलीशी वाटतील.

“आपल्या आयुष्यातील सर्व घटना आपल्याला उपलब्ध असतात कारण आपणच त्या संचित केलेल्या असतात. त्या घटनांचे काय करायचे हे आपल्यावरच अवलंबून असते.” (७३) “तुम्ही जे सत्य सांगता त्याला भूतकाळ नसतो. त्याला भविष्यकाळ नसतो ते सत्यच असते आणि ते तसेच असणे आवश्यक असते.” (७८)

“धरतीवरचे तुमचे कार्य पूर्ण झाले की नाही हे कसे ओळखावे?.. तुम्ही जिवंत असाल तर ते कार्य पूर्ण झालेले नाही असे समजा.” (८१)

“आनंदाने आणि मुक्त मनाने जगायचे असेल तर कंटाळ्याचा त्याग करायला हवा. असा त्याग करणे ही सोपी गोष्ट नसते – हेही लक्षात ठेवा.” (८८)

“अन्याय आणि शोकांतिका यावर तुमचा जितका जास्त विश्वास असेल तितके तुम्ही जास्त अज्ञानी ही खूणगाठ मनाशी बाळगा. सुरवंट ज्याला जगाच शेवट मानतो त्याला प्रेषित फुलपाखरू मानतो.” (९२)

“तुमची विवेकबुद्धी ही तुमच्या स्वार्थीपणाची प्रामाणिक मोजपट्टी असते. तिचे म्हणणे काळजीपूर्वक ऐका.” (६८)

“अस्तित्वाला मर्यादा घालणे हे आद्य पाप आहे. तसे करू नका.” (६३)

“ढगाला माहीत नसते की तो विशिष्ट दिशेला का जातो आणि विशिष्ट गतीत तो का धावतो?” (५७)

“हे विश्व सुंदर व परिपूर्ण आहे अशी कल्पना करा. अस्तित्वाने तुमच्यापेक्षा ते विश्व किंचित जास्तच चांगल्या कल्पकतेने रचलेले आहे याबद्दलही खात्री बाळगा.” (५५)

“तुमच्या खऱ्या कुटुंबाला जोडणारा दुवा रक्ताचा नसतो, तर परस्पर प्रेमाचा व आदराचा असतो. एकाच कुटुंबातील सदस्य एकाच छताखाली क्वचितच वाढतात.” ३७)

“देणगी असल्याशिवाय समस्या संभवत नाहीत. तुम्हांला समस्या हव्या असतात कारण तुम्हाला त्यांच्या देणग्याही हव्या असतात.” (३०)

अशा अनेक उत्तीमधील वैचित्र्य व मथितार्थ आपल्या विचारांना चालना देईल. जोनथन लिव्हिंग्स्टन सीगल या गाजलेल्या पुस्तकाचा लेखक रिचर्ड बाख याने ही अद्भुतरम्य आध्यात्मिक कथा लिहिली आहे. ती वाचायला हवीच.

इल्यूजन्स, पृष्ठे १००, साठ रुपये

चुकीची दुरुस्ती

डिसेंबर १८च्या अंकातील महाराष्ट्र राज्य ग्रंथ पुरस्कार यादीत दलित पददलितांवरील बाल वाङ्मय असे छापले गेले आहे. त्याऐवजी दलित पददलितांवरील साहित्य पुरस्कार (रु. पाच हजार) वाजाप - रमेश जावीर व बाल वाङ्मय पुरस्कार यादी स्वतंत्र असणे आवश्यक होते. झालेल्या चुकीबद्दल आम्ही दिलगीर आहोत.

बालकुमार साहित्याचे सामर्थ्य

बाल-कुमार साहित्याचे लेखन करणाऱ्या साहित्यिकांनी अभिसारी (कॉन्व्हर्जंट) दृष्टिकोन व अपसारी (डायव्हर्जंट) दृष्टिकोन ठेवावा. कॉन्व्हर्जंट थिंकिंग ऑबिलिटी व डायव्हर्जंट थिंकिंग ऑबिलिटी असे ते दोन प्रकार आहेत. अभिसारी विचार प्रक्रिया ही तर्कशुद्ध असते हे खरे, पण ती एकमार्गी व ठराविक दिशेने जाणारी असते. त्याला एकदिश म्हणतात. याउलट अपसारी विचार प्रक्रिया साचेबंद, नियमबद्ध किंवा तर्कशुद्ध असतेच असे नाही. ती चिकित्सक, शोधक आणि प्रयोगशील असते. ती ठराविकात जखडलेली न राहता नवी झेप घेते. नव्या वाटा शोधत जाते. नवे विचार, नव्या कल्पना सतत प्रसवत असते. अन्यायाविरुद्ध बंड करून उभे राहण्याची क्षमता तिच्यात असते. मुलांमधील सृजनशीलतेला चालना मिळेल, ती विकास पावेल ही दृष्टी लेखन करताना असावी. आपले पुस्तक वाचून तो अशक्त अशा क्रियाहीन स्वप्नसृष्टीत रमून जाणार नाही, नवे काही करण्याची आवड उत्पन्न होईल याची लेखकाने काळजी घेतली पाहिजे.

संगणकी स्पर्धेत पुढे येणारा काळ ‘इनोव्हेटिव्हिट’ म्हणजे नवनवे संशोधन करित राहणारा असेल. सतत नवे शोधत राहणाऱ्यांचाच टिकाव लागणार आहे. तेव्हा बाल-कुमार साहित्य लेखन वाचकांमध्ये संशोधक वृत्ती निर्माण करणारे राहिल असेच असावे लागेल. सृजनतेसाठी मुलांना अनुकूल वातावरण असावे की आदर्श स्थिती झाली. पण तसे वातावरण त्यांना देणे आपल्या नियंत्रणात नाही. प्रतिकूल परिस्थितीतही सृजन होऊ शकते. श्री ज्ञानेश्वर हे त्याचे एक संजीवन उदाहरण आहे. सृजनशीलतेचा पुढचा भाग निसर्गदत्त प्रतिभेचा आहे. सृजनशीलता आणि प्रतिभा या दोन स्वतंत्र बाबी आहेत. सृजनशीलता म्हणजे प्रतिभा नव्हे. सृजन ही सामान्यांच्या आटोक्यातील बाब आहे. दैनंदिन व्यवहारातही तिची अभिव्यक्ती होऊ शकते.

—प्रभाकर पुराणिक (तेरावे बालकुमार साहित्य संमेलन, नागपूर, अध्यक्षीय भाषणातून)

आपण का लिहिले?

मी अनेकदा विचार करतो – आपण का लिहिले? लेखक वगैरे म्हणून प्रसिद्धी मिळवण्याचा हेतू होता का? असेल कदाचित. मनाच्या कोपऱ्यात कुठे तरी तीही प्रेरणा असेल. नाकारायचे कशाला? प्रपंचाला हातभार लागावा म्हणून पैशासाठी लिहिले का? असेल – अर्थप्रेरणा संसारी माणसाला धावायला लावते. पण त्याशिवाय आणखी काही तरी नक्की आहेच. ते आणखी काय असावे? भौतिक मोहापेक्षा वेगळे आकर्षण कोणते? माझ्या

वाचकांचा प्रतिसाद

मनात परिस्थितीच्या आघाताने जेव्हा खूप खिन्नता, उद्विग्नता, अपार निराशा नांदत असायची, त्या काळात मी बरेच लिहिले. लिहिलेले बरे वठले. मुलांमधील प्रसन्नता वाढेल, ऊर्मी उत्पन्न होईल असे लेखन माझ्या हातून ईश्वराने घडविले. लिहून झाल्यावर खूप बरे वाटायचे. मग लक्षात आले - अरे, मुलांसाठी वगैरे लिहितो असा अहंकार का बाळगतो? तू स्वतःच्या आनंदस्वार्थासाठी लिहिले. त्या लेखनाने तुझी चित्तशुद्धी, मनःशुद्धी होत गेली. लिहून झाल्यावर, तुला मोकळे वाटले. वसंतऋतूत उबदार पहाटे फुलावरच्या फुलपाखराने दवबिंदूचे स्नान करावे, तसे वाटले. चित्त निरामय होत गेले. योगशास्त्रात वयस्तंभिनी विद्या आहे. त्या विद्येच्या साधनेने आपण आपले आहे ते वय दीर्घकाळ टिकवून ठेवू शकतो. बालकुमार साहित्य लिहिण्याने माझे शुभं करोति म्हणण्याचे वय अजून कायम ठेवले आहे. त्यांच्यासाठी लिहिण्याचा मोह, ओढ, आसक्ती मी जोपासणार आहे.

-प्रभाकर पुराणिक

ग्रंथरूप अग्रलेख

वृत्तपत्रात अग्रलेखासारख्या लेखन प्रकारांतून व्यक्त होणाऱ्या विचारांना विशिष्ट मूल्य असते. हे केवळ रंजनपर, माहिती देणारे सदर नसते तर ते एका दृष्ट्या विचारवंताचे, क्रियाशील लोकाग्रणीचे मनन, चिंतन, दर्शन असते. म्हणून त्यातील विचारांचा प्रत्यय कालातीत ठरतो. "आजचे वृत्तपत्र ही उद्याची रद्दी हा व्यवहार मान्य केला तरी वृत्तपत्रातील लेखनाला तो लागू नाही." हे पत्रकार महर्षी ग. वि. केतकर या ग्रंथाचे संकलनक अरविंद केतकर यांचे उद्गार सार्थ वाटतात. वृत्तपत्रातील अशा अक्षरधनाचे मोल लो. टिळक, शि. म. परांजपे आगरकर, ग. वि. केतकर, डॉ. आंबेडकर, अत्रे आदींच्या ग्रंथरूप अग्रलेखांचे ग्रंथरूपाने प्रकाशन करण्याचा प्रवाह जाणवतो. आज स्वातंत्र्योत्तर मराठी दैनिकातील ग्रंथरूप अग्रलेखांची संख्या सुमारे ४० ते ४५च्या घरात आहे. असे ग्रंथरूप अग्रलेख भूतकाळाचा राजकीय सामाजिक इतिहास जसा सांगतात तसेच भविष्य वर्तमानासाठी मार्गदर्शन करून जनसंवाद साधतात. याच अशा पार्श्वभूमीवर ग्रंथरूप अग्रलेखांच्या प्रकाशनाची संज्ञापनाच्या दृष्टिकोनातून आवश्यकता वाटते का? असा प्रश्न वाचकांना विचारला असता अशी आवश्यकता ७.४७% वाचकांना वाटत नसल्याचे दिसते. १०.२८% वाचकांनी अशा प्रकाशनाच्या संदर्भात काही सांगता येत नसल्याचे म्हटले आहे. प्रकाशनासंदर्भात पूर्णपणे होकार देणारे ४३.९२% लोकमत नोंदविले गेले. सरसकट नाही पण विशिष्ट दैनिकातील विशिष्ट संपादकांच्या अक्षरधनाचे अग्रलेखांचे ग्रंथरूपाने प्रकाशन व्हावे असे मत ४७.६६% प्रतिसादकांनी व्यक्त केले.

अग्रलेख संकल्पनेच्या स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर कालातील स्वरूपाची रूपरेषा काही अंशी स्पष्ट करावी तसेच स्वातंत्र्योत्तर काळातील वाचकांच्या अग्रलेखासंदर्भातील अभिवृत्तींवर प्रकाश पडावा हाच या लेखनप्रपंचाचा उद्देश.

-(अभिव्यक्ती - १९९८ अंक)

वास्तवता किंवा वस्तुस्थिती, यावर आधारित साहित्यिकांचे व पुस्तक विक्रेत्यांचे अनुभव आपल्या दिवाळी अंक - ऑक्टोबर९८ -च्या निमित्ताने वाचावयास मिळाले. दिवाळी अंकांच्या गर्दीत अनुभवसंपन्न लेखन क्वचित वाचावयास मिळते. असेच अंक यापुढे आम्हास वाचावयास मिळावेत. आपल्या उपक्रमास शुभेच्छा!

-बाळकृष्ण जांभळे, सासवड, पुणे.

आपल्या मेहता मराठी ग्रंथजगतचा मी नियमित वाचक आहे. आपण अद्ययावत व परिपूर्ण माहिती देतात, साहित्यवार्ता, विविध पुरस्कारांविषयी, फुले आणि काटे, शब्दकोडे, पुस्तक परीक्षण इ. सदर खरोखरच उपयुक्त आहे. आम्हा ग्रंथपालांना ग्रंथनिवडीसाठी 'वाचावे असे काही...' फारच उपयुक्त आहे. वाचकांना आम्ही त्यामुळे नेमके पुस्तक देऊ शकतो. माझ्या आपल्या मराठी ग्रंथजगत यास हार्दिक शुभेच्छा!

-अरविंद दिघे, ग्रंथपाल, नाशिक.

मेहता मराठी ग्रंथजगत अंक वाचला. पुस्तकाबाबत सविस्तर प्रस्तावनायुक्त माहिती असल्याने अंक छोटा पण आशयाने मोठा वाटतो. पुन्हा पुन्हा चाळावा असाच अंक वाटला. साधा पण घरगुती वाटतो. एखाद्या नंदादीपाप्रमाणे तेवत आहे. असाच तेवत राहो हीच सदिच्छा.

-भ. बा. सावंत, अकोले, जि. अहमदनगर.

मेहता मराठी ग्रंथजगत हे मासिक नवीन पुस्तकांचा परिचय देण्यास उपयुक्त आहे. विवेकी विचारांच्या आदानप्रदानास हा अंक उपयुक्तकारक आहे. 'स्पर्धा' हे सदर विशेष आवडले. वाचकांना लेखनासाठी प्रोत्साहन देण्याचा प्रयत्न स्तुत्य आहे. 'अज्ञानाच्या अंधःकारावर मात करण्यासाठी' हे संपादकीय खूप काही सांगून जाते.

-भगवान मा. निसाळ, कर्जत, जि. रायगड.

'आपल्या आवडत्या लेखकांशी हितगुज' हे सदर खूप आवडले. लेखकांनी आपल्या पुस्तकांच्या जन्मगाथा प्रांजलपणे निवेदन केल्यामुळे वाचक व लेखक जवळीक निर्माण होते. असो.

-द्वारकाभाई पटेल, औरंगाबाद

- ◆ जानेवारी १९९९
- ◆ वर्ष तिसरे
- ◆ अंक पहिला

मेहता मराठी ग्रंथजगत

अनुक्रमणिका

संपादकीय	२
साहित्य वार्ता	४
पुस्तक परिचय	
संस्मरणे	८
अणसार	१२
हा खेळ बाहुल्यांचा	१६
कावळे आणि माणसं	१९
मी माझा बाप	२३
मुलांसाठी गंमती-जमतीचा स्वयंपाक	२८
इल्युजन्स	३२
फुले आणि काटे	३७
वाचकांचा प्रतिसाद	३९

☐ संपादक
सुनील मेहता	☐ कार्यकारी संपादक
शंकर सारडा	☐ संपादन सहाय्य
सुनीता दांडेकर	☐ मांडणी
मेहता पब्लिशिंग हाऊस
☐ अंकाची किंमत १० रु.
वार्षिक वर्गणी ८० रु.	☐ वार्षिक वर्गणी
मनीऑर्डरने पाठवावी.	☐ दरमहा १५ तारखेस हे
मासिक प्रसिद्ध होईल.	

 संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १२१६, सदाशिव, पुणे - ३०.

अक्षरजुळणी : मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १२१६, सदाशिव, पुणे - ३०. फॅक्स : ०२०-४७५४६२
या अंकातील लेखकांची मते ही त्या त्या लेखकांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

॥ नव्या वर्षातील नवी पुस्तके ॥

विझिनेस महाराजे

अनु. अशोक जैन
किंमत : २५०रु.

विझिनेस महाराजे म्हणजे भारतातील आठ विख्यात उद्योगपतींची चैतन्यात उसळणारी सजीव शब्दचित्रं. यात बोर्डरूममध्ये झालेले लढे, झुंजी, संघर्ष, डावपेच, शह, काटशह यांच्या माहितीसह या उद्योगपतींनी आपली साम्राज्ये कशी उभारली, अन्य उद्योगपती जिथे अयशस्वी ठरले तिथे त्यांनी यशाचे गड कसे सर केले याचे रोमहर्षक वर्णन आहे. विख्यात उद्योगपतींच्या विराट कर्तृत्वाचा, साम्राज्याचा हा शोधक, वेधक व रोचक आलेख.

॥ नव्या वर्षातील नवी पुस्तके ॥

एकला चलो रे...

दया पवार
किंमत : ५०रु.

'बलुतं'नंतर दया पवार यांचं विदेश वास्तव्यातलं स्फोटक प्राजंल प्रवासवर्णन. परदेश प्रवास म्हणजे केवळ तेथील प्रेक्षणीय स्थलांचं वर्णन, खाद्यपेयांचं वर्णन एवढ्यापुरतंच हे प्रवासवर्णन मर्यादित नाही. प्रवासातल्या जीवघेण्या घटना, वाटेत भेटलेली भलीबुरी माणसं याचं मनस्वी दर्शन यातून होतं. आजवरच्या मराठी प्रवासवर्णनपर साहित्याला छेद देणारं दया पवार यांचं 'एकला चलो रे' - मराठी साहित्यात लक्षवेधक ठरेल यात शंका नाही.

द केन स्टार रिपोर्ट

किंमत : ७५रु.

अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष बिल क्लिंटन आणि मोनिका लेविन्स्की यांच्या संबंधाविषयीचा सनसनाटी 'द केन स्टार रिपोर्ट'. एखाद्या कादंबरीप्रमाणे या खळबळजनक अहवालातील सारीच पात्रं जिवंत रूपात तुमच्यासमोर उभी राहतात. हा अहवाल आपण काळजीपूर्वक वाचायलाच हवा.

चौडकं

राजन गवस
किंमत : ९०रु.

आपल्या समाजातील राक्षसी वृत्तींनी देवाच्या नावावर निर्माण केलेल्या अनिष्ट रूढीपरंपरांचा बळी म्हणजे देवदासी. 'सुली'च्या व्यक्तिरेखेतून राजन गवस यांनी देवदासींचे दुःख, वेदना, समस्या यांचा नेमका वेध घेतला आहे. या विषयावरील मनाला भिडणारी कादंबरी म्हणून 'चौडकं'ची नोंद घ्यावी लागेल.

